

ФИЛАТЕЛИСТИЧКИ

ГЛАСНИК

година IV
септембар
2016

часопис за теорију и праксу филателије
e-mail: filatelisticki.glasnik@gmail.com
цена: 350 динара

16

САДРЖАЈ

Уводник	3
Custodia honesta у ex-YU земљама у саставу Аустроугарске монархије - Миодраг Р. Вуковић	5
Из поштанске историје легалних четничких јединица – др Херман Диц	7
Преписка ратних заробљеника и интернираних лица из Србије, посредством Међународног комитета Црвеног крста [12] – Војислав Беговић	16
Увођење поштанских марака у Србији 1866. [2] - Миодраг Р. Вуковић	25
Авионски саобраћај преко аеродрома Борово – Иван Тангл	28
Три издања ФНР Југославије с мотивима из привреде: „Привреда“ (I), (II) и (III) [3] – Младен Вилфан	33
Пошта са Крфа за Швајцарску је ишла и преко Таранта - Миодраг Р. Вуковић	43
Српски потпорни фонд – Помоћ српској деци-сирочади у Великој Британији - проф. др Милан Радовановић	47
Преглед издања Поште „Србија“ јун 2016 - август 2016	56
Активност фирме Сименс у Србији током Великог рата - проф. др Милан Радовановић	57
Деведест година аеродрома у Панчеву (1923-2013) [2] - Драгана Ружић	59
Пошта припадника ЈНА – УНЕФ у Египту – нови прилози – Војислав Беговић	64

ФИЛАТЕЛИСТИЧКИ ГЛАСНИК

Часопис за теорију и праксу филателије

Ставови објављени у текстовима појединих аутора нису нужно и ставови редакције, тако да не носимо одговорност за евентуалну штету насталу њиховим објављивањем.

Право коришћења: Чланци објављени у „Филателистичком гласнику“ могу се даље објављивати искључиво уз сагласност аутора. Делови чланака могу се објављивати уз обавезно навођење потпуне референце и уз поштовање ауторских права аутора и издавача.

Изази четири пута годишње:

20. март, 20. јун, 20. септембар и 20. децембар

Издавач и одговорни уредник: **Владимир Милић**

Сарадници: **Војислав Беговић, Миодраг Вуковић, Милан Радовановић, Младен Вилфан, Драгана Ружић и Угљеша Стефановић**

Лектор: **Јулка Симовић**

Дизајн и графичка обрада: **Владимир Милић**

e-mail: **filatelisticki.glasnik@gmail.com**

Штампариа: **Instant system,
Црнотравска 66, Београд**

На задњој корици:

На разгледници је портрет француског адмирала Емила Гепрата. Уље на платну у широком раму украшеном дуборезом, са посветом: "Du grand ami des officiers et soldat Serbes, Bizerte 1916, [...] colonel Miloutinovitch".

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
656.835.91.(497.11)

ФИЛАТЕЛИСТИЧКИ гласник : часопис за теорију и праксу филателије / одговорни уредник Владимир Милић. – Год. 4, бр. 16 (септембар 2016)- . . – Београд : Владимир Милић, 2013-. - 21 cm

Тромесечно

ISSN 2334-7147 = Филателистички гласник (Београд. 2013)

COBISS.SR-ID 196133132

Journal Philately Theory and Practice

Articles in this issue of "Filatelisticki glasnik" do not necessarily reflect the opinion of the Editorial

Articles in this journal, unless otherwise stated, may be reproduced with authors permission only.

Published four times a year:

20th March, 20th June, 20th September and 20th December

Publisher and Editor: **Vladimir Milic**

Contributors: **Vojislav Begovic, Miodrag Vukovic, Milan Radovanovic, Mladen Vilfan, Dragana Ruzic and Ugljesa Stefanovic**

Lecturer: **Julka Simovic**

Design: **Vladimir Milic**

e-mail: **filatelisticki.glasnik@gmail.com**

Printed by: **Instant system, Belgrade**

Price: **4 EUR + postage**

Image on the back cover:

On the postcard portrait of the French admiral Émile Guépratte. Oil on canvas in broad frame decorated with carved , with the inscription : "Du grand ami des officiers et soldat Serbes , Bizerte 1916 [...] colonel Miloutinovitch".

ISSN 2334-7147

УВОДНИК

Ако добро разумем, универзална поштанска услуга обухвата све поштанске услуге које се обављају на одређеној територији под једнаким условима за све кориснике... Та света реч Светског поштанског савеза уграђена је и у његов назив (Universal postal Union). Тако ствари стоје у принципу (на папиру). У овдашњој пракси, принцип универзалности као да се односи исуључиво на пошиљке писама и пакета. Шта је са осталим услугама? Током летњих месеци безуспешно сам покушавао да купим курсирајући међународни купон за одговор. На шалтерима пошта су, најблаже речено, били згранути кад су чули шта тражим: сачекајте, да питам (контролора), ми то немамо (...), идите у Главну пошту... и слично, све у београдским поштама "у кругу двојке". Није тешко замислити како ствари стоје у унутрашњости. Ипак, од 1. августа купон се може поново набавити, углавном у неколико већих београдских пошта. Ови купони носе нову ознаку серије (АВ), што ће рећи да се ради о новој наруџбини код Међународног бироа у Берну. Остаје утисак да се ова поштанска услуга (за сакупљаче и једина курсирајућа целина у Србији) недовољно афирмише и због тога није доступна - бар на свим већим поштама у Србији.

Недавно је обелодањено да су стећци из Босне и Херцеговине, Србије, Црне Горе и Хрватске званично уписани на листу светске баштине Унеска (16. јула 2016). Номиновано је укупно 28 некропола. У БиХ 20, по три у Србији и Црној Гори и у Хрватској две. Пројекат Заједничке номинације средњовековних надгробних споменика – стећака за листу светске баштине започет је у новембру 2009. године и рађен је као део подухвата *Културно наслеђе – мост ка заједничкој будућности* који је спроводила венецијанска регионална канцеларија Унеска за науку и културу у Европи. Филателистички гласник овај догађај - пројекат кандидује за заједничко тематско издање поштанских марака земаља учесница овог културног пројекта.

Као највећи филателистички догађај у 2017. години најављена је изложба FINLANDIA 2017, која ће се одржати од 24. до 28. маја у финском граду Тампереу. У два простора: градском холу Тампереа и поштанском музеју, на 2.200 витрина, изложке ће приказати филателисти из 42 земље. Први пут на једној FEPA изложби у конкуренцији ће се наћи и илустроване поштанске карте – разгледнице. Да ли ће овај експеримент покренути другачије опажање разгледница и код оног "тврдог", рекао бих, конзервативног схватања филателије?

Часопис Südost Philatelie насловну страну јулског броја посветио је 150-годишњици штампања прве поштанске марке Кнежевине Србије.

Лепо. Сасвим у духу праксе ArGe Jugoslawien издавача часописа за југословенску поштанску историју на немачком језику.

У истом броју Südost Philatelie чланак Јоханеса Гирнта о дописним картама у издању НИП Борба и ПТТ Југославије (1987) поводом обележавања 200-годишњице рођења реформатора српског језика Вука Караџића. Аутор је чланак насловио *Veinahe-Ganzsache Jugoslawiens* видећи блискост са поштанским целинама. Опрезност Гирнта не доводи у питање карактер ових илустрованих дописних карата које су се могле користити у унутрашњем саобраћају, без додатног лепљења марака. Чим је издање пуштено у продају (на трафикама листа *Борба*) часопис Филателиста објавио је вест о томе. У децембарском броју Гласника, објавићемо опширан коментар Гирнтовог чланка са новим сазнањима у вези са овим издањем.

По обичају веома садржајан, последњи број ФЕПА Њуза доноси прегршт информација из рада Одбора европске филателистичке федерације и њених чланица. У Литературном углу запажам текст Ђанкарла Моролија (експерт за литературу) који је на последњем Конгресу FEPA представио разлоге за нов правилник за оцењивање филателистичке литературе (SREV), са посебним нагласком на дигиталне публикације. Предлог је достављен свим националним савезима како би пажљиво проучили документ и послали своје коментаре ФЕПА одбору. ФЕПА подржава и афирмише електронско издаваштво. Треба прочитати.

Још једно представљање Радовановићеве књиге ФРАНЦУЗИ И СРБИ У СЕВЕРНОЈ АФРИЦИ (1916-1918) – НЕМИ СВЕДОЦИ уприличено је 14. јуна у Читаоници Градске библиотеке Новог Сада. Пред препуном салом, о књизи су говорили: Јован Пејин историчар и архивиста, Војислав Беговић филателиста, проф. др Душан Станојевић историчар медицине и колекционар и аутор проф. др Милан Радовановић.

У ПТТ музеју, наставак трибине Култура путем поште са циклусом предавања *Србија у Великом рату*. Поводом 100 година од искрцавања српске војске у Северној Африци проф. др Милан Радовановић одржао је предавање Срби и Французи у Северној Африци 1916. године. Препуна сала – мало филателиста. У сваком случају, конкретан допринос репрезентативне филателије.

Уредник

Миодраг Вуковић

CUSTODIA HONESTA У ЕХ-УУ ЗЕМЉАМА У САСТАВУ АУСТРОУГАРСКЕ МОНАРХИЈЕ

Током XIX века, прво у Прусској а потом и у другим немачким државама и Аустроугарској, уведен је институт Custodia honesta (частан притвор, часна казна), познат још и као Festungshaft или Festungsarrest (тврђавски затвор). Као застарела, Custodia honesta је после II светског рата нестала из кривичног законодавства Немачке и Аустрије.

Частан притвор изрицао се учесницима у двобојима (укључујући и секунданте) и мање опасним политичким противницима, а издржавао се најчешће у тврђавама, али и другим државним објектима. Његова основна карактеристика био је знатно блажи режим, са бројним повластицама и олакшицама, без присилног рада и правних последица (губљење грађанских права, дифамација и слично). Ови затвореници су имали удобнији смештај него остали, као и право на сопствену одећу и обућу, набавку хране, чешће примање писама и пакета, чешће посете, слободније кретање и слично.

Прегледајући недавно неки свој „шкарт“ материјал наишао сам на једну разгледницу коју сам раније превидео, а која потврђује постојање посебне цензорске службе за преписку „часних затвореника“.

GELESEN!
Kreisgerichtsgeltingnis
(Custodia honesta) Travnik

Сл. 1: Карта са жиговима цензуре Custodia honesta у Травнику(лево) и реконструисани жигови (десно)

Разгледница је написана у Травнику и 22. септембра 1918. упућена Ани Кашиковић у Сарајево. Пошиљалац је извесни Тоша Илић, који је као своју адресу навео „Travnik, Custodia honesta“.

Поред овалног поштанског жига „K. und K. MILITÄRPOSTAMT/TRAVNIK“ на разгледници се налазе и два љубичаста гумена печата са натписима

„Kreisgerichtsgefängnis / (Custodia honesta) Travnik“ [Затвор окружног суда / (частан затвор) Травник], односно „GELESEN!“ (Прочитано). Са разгледнице је скинута марка, али је немогуће утврдити да ли је то учинила цензура или неки ревносни филателиста.

С обзиром да у литератури која ми је доступна нисам могао да нађем никакве податке, са овог једног примерка може се утврдити само то да је у Травнику за време Првог светског рата у оквиру института Custodia honesta функционисала цензура која је прегледане поштанске пошиљке затвореника означавала посебним жиговима. Питања која остају отворена су:

Да ли је ова врста цензуре са сопственим печатима постојала и у другим местима у БиХ, па и у другим земљама бивше Југославије које су до 1918. биле у саставу Аустроугарске монархије?

Да ли је била уведена са избијањем рата или је постојала и раније?

С обзиром да је (судећи по именима пошиљаоца и примаоца) пошиљалац предметне разгледнице био Србин, да ли су мера политичког затвора и ова специфична цензура били ограничени на виђеније Србе пре евентуалне одлуке о упућивању у концентрациони логор¹ или су се примењивали и на остале националности?

Зато молим све колекционаре који поседују сличан материјал и/или имају додатна сазнања о овом сегменту поштанске историје да своја сазнања учине доступним и другим филателистима.

Филателистички гласник је могуће купити у Клубу филателиста у Београду, улица Светог Саве 16-18/II, недељом од 9 до 14 часова

Испорука изван Београда: цена примерка је 350 динара + 120 динара (поштарина и трошкови паковања)

Sending Filatelisticki glasnik abroad: Price is 4 EUR (one copy) + 3 EUR (postage)

---

¹ Такви случајеви познати су у окупираној Србији, с тим да затвореници нису били у режиму Custodia honesta већ су изоловани у окупационим војним затворима.

Др Херман Диц

ИЗ ПОШТАНСКЕ ИСТОРИЈЕ ЛЕГАЛНИХ ЧЕТНИЧКИХ ЈЕДИНИЦА

Ако се говори о четничкој пошти, данас се пре свега мисли на „четничке поштанске марке“ са обележјима Равне Горе, које су обрађене у обимној литератури [1], [2], [3] и [4]. Али то је само половина приче, јер када је Србија окупирана од стране нацистичке Немачке, постојала је од раније јака веза у свести становништва са четницима и њиховим вођом Костом Миловановићем Пећанцом. Они су развили своје активности пре оснивања југословенске војске у отаџбини под вођством генерала Михаиловића.

Коста Пећанац је имао одличну репутацију у Србији. Био је познат као организатор српског устанка 1917. против бугарских окупационих снага и као председник четничке организације у Краљевини Југославији. После немачке инвазије, Коста Пећанац је 27. августа, 1941 издао "Проглас драгом народу" (слика 1), где је одредио себе као браниоца и заштитника Срба и команданта свих четника. Истовремено, он се окренуо против свих илегалних активности и позвао на мир у земљи.

Коста Пећанац је почео у окупираној Србији одмах са формирањем оружане четничке групације. Када је Милан Недић 29. августа 1941. године, постао председник такозване "владе националног спаса", Коста Пећанац је увидео могућност да легализује своје четничке јединице. Он је договорио са генералом Недићем да његови четници преузму задатак борбе против комуниста, коју би влада подржала потребним наоружањем и муницијом, као и преузимање исплаћивања војника [5].

До лета 1941. Пећанац делује на југу Србије преко групе од око 3.000 мушкараца, која је до зиме 1941/42 повећана на број 5.255 и која је била под немачком командом [6]. У мају 1942. године, максималан број ових људи је 13.400. Мотив за акцију ових јединица био је отпор и борба против свих комунистичких активности у земљи [6].

Немачком команданту у Србији, генералу Паул Бадеру, овакви напори могли су само бити корисни и он је одобрио четничке јединице на југу Србије као легалне трупе.

Пећанац је пустио објаву да његова организација неће да пружа никакав отпор против немачке окупације и он је забранио крајем јуна 1941 његовим следбеницима да нападају немачке и италијанске војнике, у случају када су они коректни према српским цивилима [6].

**КОМАНДАНТ СВИХ ЧЕТНИЧКИХ ОДРЕДА
У ЗЕМЉИ**

Ч. Бр. 567.

27. августа 1941. године

ПОЛОЖАЈ

Проглас драгом народу

Из свих крајева наше намучене земље свакодневно добијам тужне вести. Неодговорни елементи руше и пале наше домове, убијају и оно мало Срба што нам још у животу остаде. Пљачка на све стране. Силују мале кћери и наше жене. Све то чине под светим именом Српских четника, на чијем челу ја стојим. Каљају нам образ и часно име живих и мртвих четника, који ни у прошлости ни у садашњости никада нису имали везе са пљачкашима и разбојницима.

Својим ауторитетом успео сам, а по жељи целог нашег народа примио сам се свете дужности да у нашој земљи заведем ред, то јест да браним животе нашег народа, њихову имовину, слободу рада како у пољу тако и у вароши, уједно и нашу свету традиционалну четничку част.

БРАЋО И СЕСТРЕ,

Моја прошлост и рад на националном пољу познати су вам. Одговорност коју ја у овим претешким данима примам на себе велика је, те и поред моје старости ја тај тешки терет примам на своја старачка леђа, свестан да ће тек будућа Историја дати свој суд о томе раду.

Да би овај тешки посао могао на време да свршим, да Вас све родољубе и патријоте заштитим од пљачкаша, решио сам да Вас све позовем под свету четничку заставу и да наше животе приложимо заштити нашег народа. Да бих ово постигао, —

НАРЕЂУЈЕМ :

1) Сви они који се налазе скривени у шумама, а нису под мојом командом, имају се у року од 8 дана од дана прокламације вратити својим кућама и своме редовном послу. За њихову безбедност јамчим ја, у колико нису извршили злочина дела.

За неизвршење предњег казниће се смрћу.

2) Од данас, када ја примам одговорност пред нашим народом казниће се смрћу сваки ко буде покушао да Државне и самоуправне објекте, железнице, мостове, путеве, Државне зграде и приватну имовину штети и уништава, као и све што припада окупаторским властима.

Слика 1а Проглас драгом народу

Ја сам свестан да цео наш поштени народ зна да је побеђен и да зна како се треба држати према победиоцу. Али сам исто тако свестан да одбегли робијаши, разбојници, нерадници, плачкаши и олош не мисле на опште добро напавеног народа, него у овој нашој тешкој несрећи раде за своју личну корист и задовољство.

Поштенем и национално исправном нашем народу кажем: **БОГ ЈЕ СА НАМА.**

Скитницама и плачкашима као и олошу поручујем: **ДА ЋУ ИМ ЗА СВАКИ ЊИХОВ ЗЛОЧИНАЧКИ РАД СУДИТИ ЈА.**

3) У погледу хитне заштите нашег напавеног народа, рок ми је кратак.

Времена за препричавање и разговоре немам, те стога позивам све родољубе из свих крајева, који мисле искрено и поштено, да листом одмах ступе у наше четничке редове чији сам Командант ја. У свима местима образоваће се чете на челу којих ће бити четовођа.

4) Извесне, без мога одобрења образоване чете, позивам да одмах и до одређеног рока ступе у наше редове и под моју команду. Они који не желе приступити значи да хоће братоубилачки рат и пролевање братске крви. За такве, несрећа у којој смо, још је мала, проливање наше крви, губљење живота наше браће, паљење наших домова, плачке и уцене још нису довољне. **ОНИ ХОЋЕ, ЈОШ ХОЋЕ ДА НАМ И ДЕТЕ У КОЛЕВЦИ УНИШТЕ, ДА ЗАТРУ РОД СРБИНА.**

Ужасима, који нам од тих и таквих претстоји, стању ја на пут са мојим четама, заштити ћу животе и домове нашег народа и бићу немилосрдан према сваком изазивачу несреће, а моје име је довољна гаранција да ће све тако и бити.

На посао, Браћо! Требите губу из својих горова! Браните животе и имовину своју! Уништавајмо своје злотворе, који хоће да под светим четничким именом руше, пале, плачкају, силују и убијају наш народ.

Четници ће и надаље остати будни чувари својих традиција и кандило наше слободе, зато не верујте злонамерним и лажним обавештењима, које ће појединци покушати да протуре, већ са пуним поверењем приступите спасилачком раду нашег народа.

Свако лице, које буде ширило овакве гласове, противник је народа, треба га доставити најближем реонском четничком војводи који ће са њима поступити по нашим правилима. Сви збратимљени и загрљени помогнимо се у овим тешким и судбоносним данима, па ће нам и Бог помоћи.

ВОЈВОДА,

Kosta Pejanac
Коста Пеђанац, с. р.

Слика 16 Проглас драгом народу

Писмо Горског штаба свих четничких одреда од 11. септембра 1941 из Куршумлије са потписом команданта Косте Пећанца приказано је на слици 2.

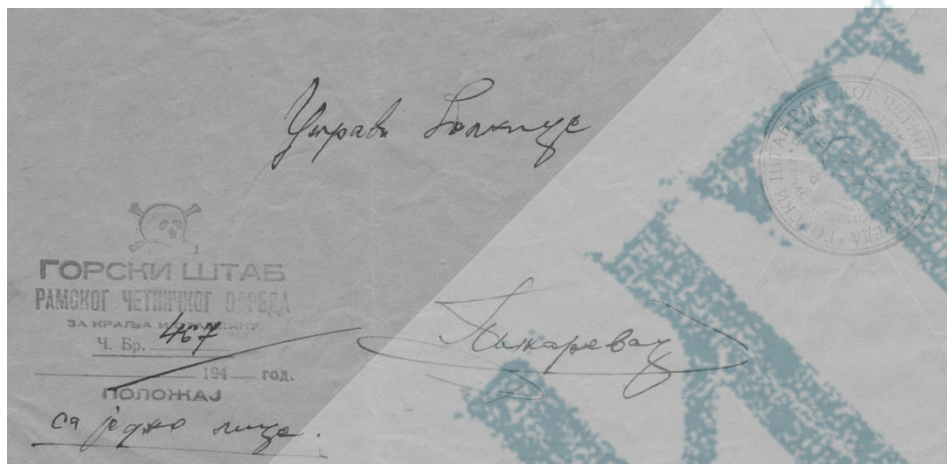

Слика 2 писмо Горског штаба свих четничких одреда

Поштанску преписку четника Косте Пећанца је прилично тешко наћи. Иако су све легалне четничке јединице, када су имале приступ, користиле српску пошту, било је и четничких писама која су транспортована преко курира. Тада постоји само печат четника, али не и поштанска марка. Такав пример показује слика 3 писмом од Горског штаба рамског четничког одреда у Пожаревцу.

У печату се налазе пароле: "За краља и Отаџбину" и "за краља и свој дом / за част и слободу отаџбине", што потврђује везу са српском краљевском породицом.

Легитимних четничких писама, послатих земаљском поштом, било је наравно, али је данас до њих тешко доћи. На жалост у мојој збирци немам ни један примерак. Миодраг Вуковић ми је послао списак повлашћених надлештава и установа Министарства финансија бр. 36 984 од 8. децембра 1942. године у којој су све испоставе на листи, које имају право на слање пошиљака. Ова листа укључује и оне већ познате: главни штаб свих четничких одреда, горски штаб свих четничких одреда и четнички одреди (сви). Могло би се претпоставити на основу списка, да ово није било намењено само штабовима и одредима Косте Пећанца, већ да ту припадају и станице равнорских штабова.

Слика 3 писмо од Горског штаба рамског четничког одреда

Међутим, капацитет српске земаљске поште није одговарајући (Ово је и даље отворено питање, али се мора имати на уму да обрада пошиљака обухвата и цензуру, а да ли су равнгорске пошиљке могли да прихватају без цензуре?)

Занимљиву информацију дају телеграми из ратног периода, који су се тек 1980-их појавили на тржишту.

То су телеграми који су првобитно чувани у поштама Србије и након рата су били коришћени од стране југословенске тајне службе као докази за процесуирање ратних злочина. Оно што је било као доказ неупотребљиво, одлучили су третирају као стари папир.

Али паметан тамошњи трговац је одлучио да понуди филателистичком тржишту телеграме, који су имали поштански жиг из места слања, понекад жиг цензуре и печат јединице.

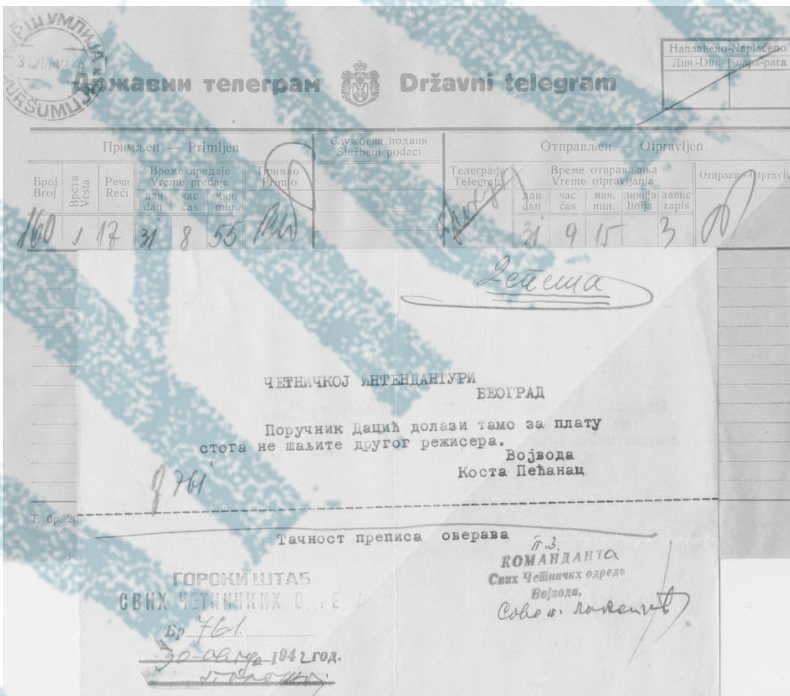
Аутор је био у стању да претражујете већу „гомилу“ од телеграма до четничких докумената. Међутим, од значаја је издвојено 19 примерака, што је прилично оскудно. Али неки примерци из друге половине 1942. и један из јануара 1943. године могу се приказати овде.

Први документ је државни телеграм из Ниша, који је послао главни Штаб свих Четничких одреда 11/07/1942 команди Окружној четничкој команди у Београду. Његов текст је одобрен од стране немачке пријемне канцеларије за пријем телеграма у Нишу.

Други телеграм од 21.08.1942, који је упућен из Куршумлије, отишао четничкој Интендантури у Београду. Он садржи поруку војводе Косте Пећанца за плату поручника.

Слика 4 телеграм главног Штаба свих четничких одреда 11/07/1942

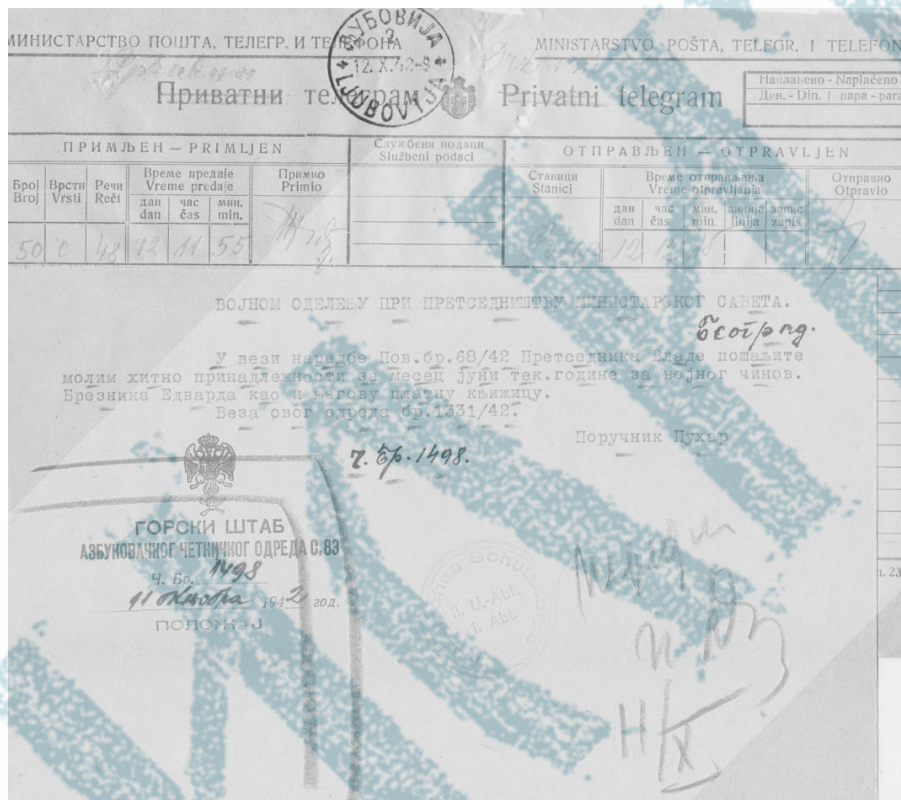

Слика 5 телеграм од 21.08.1942 с поруком војводе Косте Пећанца

Активност јединица Косте Пећанца у југоисточној Србији је потпуно отежана због бугарске окупације у јануару 1942., те је њихово слободно

деловање све више ограничено. У априлу 1942. године, главни немачки генерал у Србији, Паул Бадер, поставио је у локалне немачке јединице четничке јединице Косте Пећанаца од броја С-39 до С-101. Снабдевање оружјем и муницијом је било под контролом Немаца.

На следећим сликама (6 и 7) је означена словом „С” - четничка јединица.

Слика 6 Бољевачки четнички одред С-98 од 15.10.1942 за помоћника министра унутрашњих послова Београд

На телеграму на слици 7 види се жиг руског заштитног корпуса (Russische Schutzkorps II. U.-Abt. 1. Abt.) као одговорна немачка јединица, под коју је постављена С-83.

Телеграми из октобра 1942. године недостају у једном периоду, када немачке окупационе снаге нису давале бенефите легалним четничким трупима [7]. Закључено је да су јединице Косте Пећанаца непоуздане, неспособне и да се од њих има мала војна корист и захтевало се од Недићеве владе да се четничке јединице расформирају и разоружају, и да им се омогући приступ Недићевим оружаним снагама. То се десило у јесен 1942. године, када је Коста Пећанац је потпуно обесправљен.

МИНИСТАРСТВО ПОШТА, ТЕЛЕГР. И ТЕЛЕФОНА
 MINISTERSTVO POŠTA, TELFGR. I TELEFON

Приватни телеграм
 Privatni telegram

Напомена - Napomena
 Ден - Dne 1 - para - para

ПРИМЉЕН - PRIMJEN					Службени подаци Službeni podaci	ОТПРАВЉЕН - OTPRAVJEN				
Број Broj	Врсти Vrsti	Речи Reči	Време прелазе Vreme prelaže		Примио Primio	Станица Stanica	Време отправања Vreme otpравња			Отправљено Otpрављено
			дан dan	час čas			мин. min.	дан dan	час čas	
500	42	13	11	55		Радва	13	20		

ВОЈНОМ ОДЕЉЕЉУ ПРИ ПРЕДСЕДНИШТВУ МИНИСТАРСКОГ САВЕТА.
 У вези наредбе Дов.бр.68/42 Председника Владе позивате
 молим хитно припадљености за месец јуни тек.године за војног чинов.
 Брезника Едварда као и његову платну књижицу.
 Веза овог одреда бр.1331/42.
 z. бр. 1498. Поручник Пуџер

ГОРСКИ ШТАБ
 АЗБУКОВАЧКОГ ЧЕТНИЧКОГ ОДРЕДА С.83
 Ч. Бр. 1498
 11. Новембар 1943 год.
 ПОЛОЖАЈ

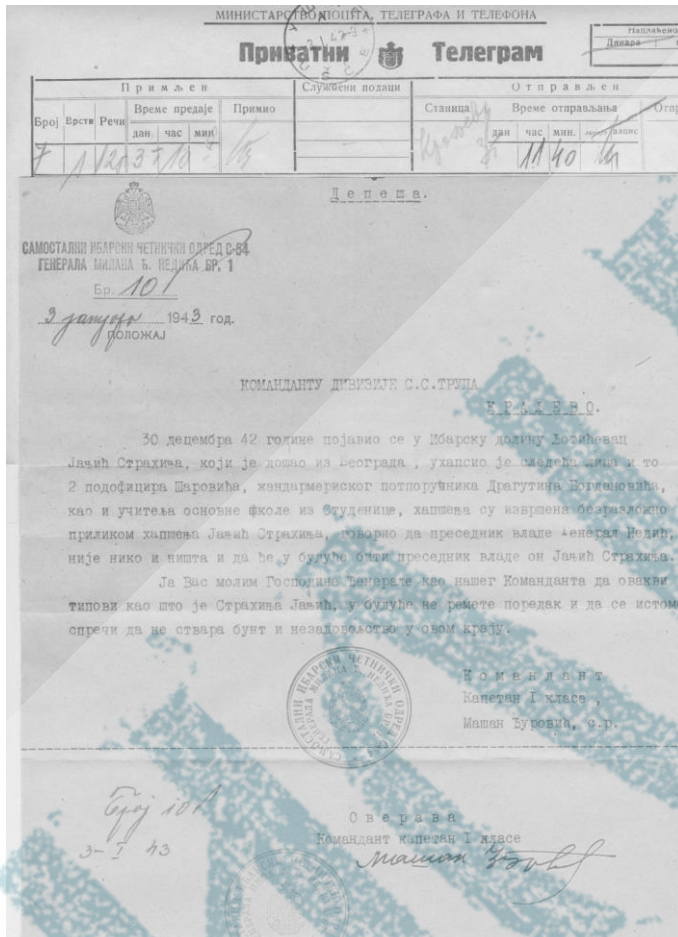
Београд

Слика 7 Горски штаб Азбуковачког четничког одреда С-83 10.11.1942

У последњем телеграму од 3. јануара 1943. године, стоји такође војни жиг „Самостални Ибарски четнички одред М54 Генерала Милана Д. Недића бр.1“ што указује на изолацију бившег команданта Пећанца.

Након распада јединица Косте Пећанца, неке од јединица су прихваћене у тзв. Српској државној стражи, док су се друге прикључиле трупама генерала Драже Михаиловића. Активности Косте Пећанца у наредним годинама нису познате или се о њима сасвим мало зна. Знамо да је привремено интерниран у мају или јуну 1944. године, да је био заробљен од стране четника Драже Михаиловића и убијен у околини Сокобање.

Састанци филателиста у Београду,
 улица Светог Саве 16-18/II
 недељом од 9 до 14 часова

Слика 8
Самостални
Ибарски четнички
одред М54
генерала Милана
Д- Недића бр 1. Од
03/01/1943

Литература:

- [1] Andrija Mirković, Unerforschte Gebiete der jugoslawischen Philatelie und Postgeschichte, Köln 1988
- [2] Др Мирко Царан, Поштанска историја Равногорског покрета, Филателистички гласник бр. 2-7 (2013/2014)
- [3] Golub Antic, Die Ausgabe der Jugoslawischen Heimatarmee unter General Mihailovic - ein Rätsel der Geschichte, philatelie 458 (August 2015) S. 53-54
- [4] Wolfgang Baldus, Widerstandsmarken aus dem serbischen Bergland, philatelie 460 (Oktober 2015) S. 34-38
- [5] Момчило Павловић и Божица Младеновић, Коста Миловановић Пећанац, 1879-1944, Београд 2006
- [6] Walter Manoschek, Serbien ist judenfrei, Beiträge zur Militärgeschichte Band 38, München 1995
- [7] Милан Борковић, Контрареволуција у Србији, књига прва 1941-1942, Београд 1979

Војислав Беговић

ПРЕПИСКА РАТНИХ ЗАРОБЉЕНИКА И ИНТЕРНИРАНИХ ЛИЦА ИЗ СРБИЈЕ, ПОСРЕДСТВОМ МЕЂУНАРОДНОГ КОМИТЕТА ЦРВЕНОГ КРСТА [13]

исправка

У ФГ број 12, на страни 24, грешком сам навео име госпође Мејбл Данлоп Гордон Грујућ, уместо имена госпође Мирке Грујић. На овај пропуст ми је указао проф. др Милан Радовановић пославиши у редовној редакцијској преписци податке о личности у контексту. Уз извињење читаоцима и захвалност проф. Радовановићу, објављујемо исправку.

У легенди на српском језику, уместо текста: "госпођи Грујић, члану мисије Српског Црвеног крста при Холандском Црвеном крсту у Хагу" треба да стоји: "госпођици Грујић, секретару Холандског милосрђа под покровитељством ХЦК", а у тексту на енглеском језику уместо: "to Mrs. Mabel Dunlop Gordon Grujić" треба да стоји: "to Ms. Miroslava (Mirka) Grujić".

На истој страни, у фусноти, треба да стоји: "Мирка Грујић (1869–1940) хуманитарна радница, председница Кола српских сестара. Током Балканских ратова била је болничарка, а почетком Првог светског рата као чланица Кола организовала је разне хуманитарне акције. После преласка Албаније у Солуну и Атину ради на прихвату избеглица. Из Хага је 1917. организовала слање пакета српским заробљеницима у Немачкој и Аустро-Угарској".

У име влада зараћених земаља, дипломате и представници Црвеног крста Данске, Холандије, Шпаније, Шведске, Швајцарске и САД обилазили су заробљеничке логоре у Немачкој како би остварили увид у услове живота који су у њима владали.

Како је рат одмицао потреба за слањем пакета ратним заробљеницима била је све израженија; излскивала је штедњу и ефикасније метода рада. У том настојању у пролеће 1915 у Мاستрихту основана је Међународна установа добровољног рада за помоћ ратним заробљеницима и интернираним лицима. (Internationaal Liefdewerk voor krijgsgevangenen en geïnterneerden). Пошиљке пакета биле су ослобођене од плаћања поштарине и на тај начин се штедело доста новца.¹

Даље уштеде (у времену и новцу) наступиле су када је организација у Мастрихту постала доступна за друге добротворне организације. Што се тиче Српског Црвеног крста, само једном поприлично уопштеном

¹ *Nederlandse Liefdadigheid in Maastricht in de Eerste Wereldoorlog*, Postzegelblog.nl

констатацијом у Споменици 1876 – 1936 каже се, да је у Холандији сновано Холандско друштво, које је радило самостално на помагању наших ратника и нашег народа². Овај аутор је поред карата за потврду пријема пакета упућених (враћених) српској секцији (у Хагу) видео и карте које су биле адресоване на Internationaal Liefdewerk voor krijgsgevangenen en geïnterneerden in alle landen Onder bescherming van het Nederlandshe Roode Kruis (руску и француску, белгијску и италијанску секцију).

Крајем 1916. године ова Међународна установа морала је да се одрекне независности стављајући се под окриље Холандског Црвеног крста³. Тај податак је јасно назначен текстом предштампаним на картама за потврду пријема пакета који на холандском језику гласи: Internationaal Liefdewerk voor krijgsgevangenen en geïnterneerden in alle landen Onder bescherming van het Nederlandshe Roode Kruis (Serbische Afdeeling) или на немачком Internationales Liebeswerk für Kriegsgefangene Französische Abteilung Maastricht итд.

ФИЛАТЕЛИСТИЧКИ ГЛАСНИК

Часопис за теорију и праксу филателије

Journal Philately Theory and Practice

ОГЛАШАВАЊЕ / ADVERTISING

¼ стране / ¼ of the page

1200 дин/10 EUR

½ стране / ½ of the page

1800 дин/15 EUR

1 страна / 1 page

3600 дин/30 EUR

Унутрашња страна корица /
The inside cover page

6000 дин/50 EUR

---

² СПОМЕНИЦА 1876-1936, Друштво Црвеног крста Краљевине Југославије, Београд 1936

³ *Nederlandse Liefdadigheid in Maastricht in de Eerste Wereldoorlog*, Postzegelblog.nl

---

Пакети које су обезбеђивале друге (добротворне) организације доспевали су у главну канцеларију Холандске установе добровољног рада где је њихов садржај прегледан пре него што ће бити експедовани (нису смели бити тежи од 5 килограма, нити садржати новине и оружје). Сваки пакет је пратио одговарајући формулар. У случају да дописна карта (потврда пријема пакета) није враћена, нова пошиљка није отправљана.

Сл. 1 Дописна карта Холандског Црвеног крста упућена из Руске секције Међународне установе добровољног рада за помоћ рањеницима и ратним заробљеницима у Мاستрихту Српској секцији у Хагу. Овални печати садрже јединствен назив установе на француском језику *Oeuvre Internationale pour Blessés et prisonniers guerre*. (Међународни рад за рањенике и ратне заробљенике).

Fig.1 Corresponding card of the Dutch Red Cross sent from the Russian section of the International Institution of voluntary work to help the wounded and prisoners of war in The Maastricht to Serbian section in The Hague. Elliptical seals include a unique name of the institution in French *Oeuvre Internationale pour blessés et prisonniers guerre*. (International work for the wounded and prisoners of war).

Сл. 2 Дописна карта Међународне организације добровољног рада за ратне заробљенике и интернирце у свим земљама / под заштитом Холандског Црвеног крста / Српска секција / Хаг припремљена за одговор – потврду пријема пакета. У овом случају, послата из логора за интерниране цивиле у Хавелбергу.

Fig 2. Corresponding card of International Labour Organization for prisoner of war and internees in all countries Under Protector of Netherlands Red Cross (Internationaal Liefdewerk voor krijgsgevangenen en geïnterneerden in alle landen, onder bescherming van het Nederlandshe Roode Kruis) prepared for the answer - a confirmation of receipt of the package. In this case, sent from the camp for civilian internees in Havelberg.

Према Догену⁴, у логору Хавелберг регистровано је 1.820 цивила. Податак је дат збирно, без навођења националног састава. Вуковић у својој студији⁵ наводи да му није познат број интернираца из Србије у логору Хавелберг.

Сл. 3 Жиг цензуре логора Хавелберг са текстом:

Kommandantur des Gefangenenlager/Havelberg/Geprüft und/freigegeben
(Командант логора / Хавелберг / Прегледано и / одобрено)

Fig. 3 Censorship mark of Havelberg camp with the text:

Kommandantur des Gefangenenlager / Havelberg / Geprüft und / freigegeben
(The camp commander / Havelberg / Inspected and / approved)

Armeekorps	Gefangenenlager	Kommandant	Serben	
			Offi.	Mann.
III. Inspekteur: Generaleutn. z. D. Waldhausen	Brandenburg a. H.	Generalmajor z. D. v. Bonin	—	2
	Cottbus	Gen.-Mj. z. D. Kretschmer ..	—	150
	Crossen (Oder) ...	Oberstleutnant a. D. Haase ..	—	115
	Frankfurt (Oder) ..	Generalmajor z. D. Trützscher von Falkenstein)...	—	396
	Guben	Generalmaj. z. D. v. Eichstädt	—	—
	Havelberg	Oberst z. D. Blaurock (für Zivilgefangene)	—	—
			—	663

Сл. 4 Извод из табеле немачких логора са надлежним командама, командантима и бројем заробљеника (по нацијама), према логорским књигама на дан 10. октобра 1918.⁶

Fig. 4 Excerpt from the table of German camp with the relevant commands, commanders and the number of prisoners (by nations), according to the books of the camp on 10 October 1918

⁴ Wilhelm Doegen, *Der Kriegsgefangenen Haltung und Schicksal in Deutschland*, Berlin 1921

⁵ Миодраг Вуковић, *Српски ратни заробљеници и интернирци у логорима Централних сила 1916 – 1918 [1]*, Филателистички гласник број. 12

⁶ Wilhelm Doegen, *Der Kriegsgefangenen Haltung und Schicksal in Deutschland*, Berlin 1921

Сл. 5 Печат Српске секције при Међународној установи добровољног рада у корист ратних заробљеника и интернираца (*Internationaal Liefdewerk voor krijgsgevangenen / en geïnterneerden / in alle landen*) у Хагу. Једноредни печат "СРПСКОГ ОДБОРА" је отиснут као податак од чије стране је упућена пошиљка пакета. У унутрашњој елипси печата налази се текст *SERVISCH ODBOR / DEN HAAG / HOLLAND*

Fig. 5 Seal of Serbian section of the International set up voluntary work for the benefit of prisoners of war and internees (*voor Internationaal Liefdewerk krijgsgevangenen / en geïnterneerden / in alle landen*) in The Hague. Single Row Seal *SERBIAN COMMITTEE* is printed as data by whom it is addressed consignment packages. The inside of an oval seal is a text *SERVISCH ODBOR / DEN HAAG / HOLLAND*

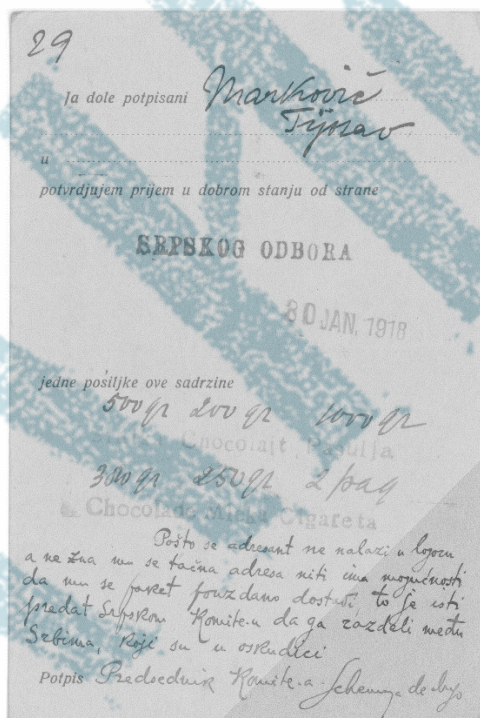
Љубазношћу Душка Јакића, прегледао сам репрезентативан број заробљеничких карата послатих из петнаестак логора за ратне заробљенике и интернирана лица за *Internationaal Liefdewerk voor krijgsgevangenen en geïnterneerden* у Хагу. Све ове карте, без изузетка, носе печат Бечке цензуре (GZNB), параф цензора, одштампан текст изјаве о пријему пошиљке у добром стању, назив пошиљаоца пакета са списком ствари у пакету и потпис примаоца пакета. По правилу, на њима није било дозвољено писање порука, нарочито не од стране примаоца – заробљеника или интернираца. Ипак, било је изузетака када је овлашћено лицем могло написати забелешку у вези са пријемом и расподелом примљеног пакета (пример на сл. 6)

У лоту од педесетак карата регистровао сам следеће логоре из којих су послате карте (*Kriegsgefangenen-Karte*) којима се потврђује пријем пакета: Асод, Ашах на Дунаву, Болдогасоњ, Браунау, Гродиг, Дрозендорф, Јасароксалаш, Каценау, Нађмеђер, Нежидер, Рабс на Таји, Солтау, Франкфурт на Одри (болница), Хавелберг, Цеглед. На страни пошиљаоца пакета, на овим картама нашао сам Српски одбор у Хагу, YMCA и *Serbian Relief Fund London*

Сл. 6 Заробљеничка карта за потврду пријема пакета послата од стране Српског одбора за помоћ интернираним лицима у логору Кацену (Serbisches Hilfskomitee des Interniertenlagers Katzenau bei Linz Ober-Österreich)

Fig. 6 Corresponding card to confirm the receipt of packets sent by the Serbian Committee for assistance to persons interned in the camp Katzenau (Serbisches Hilfskomitee des Interniertenlagers Katzenau bei Linz Ober - Österreich)

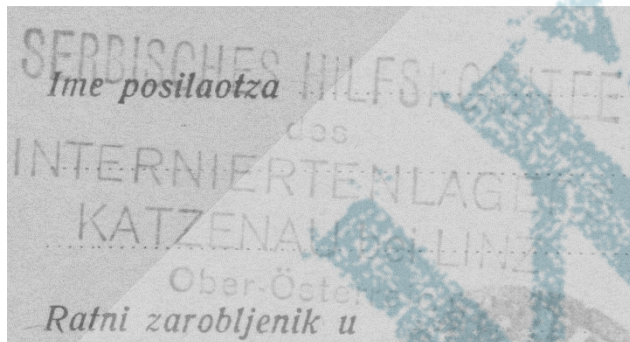

Сл. 7 Полеђина заробљеничке карте за потврду пријема пакета, приказане на слици 6. Белешка председника Српског одбора о примљеном пакету.

Fig. 7 Back side of reply card - for confirm to receipt of parcel shown in Figure 6. Notice of President of Serbian section about received parcel.

Пошто се адресант не налази у логору а не зна му се тачна адреса нити има могућности да му се пакет поуздано достави, то је исти предат Српском Комите-у да га раздели међу Србима, који су у оскудици.

(Потпис) Председник Комите-а Шемаја де Мајо⁷

Сл. 8 Детал заробљеничке карте са петоредним печатом пошиљаоца – потврда пријема пакета послата Serbisches Hilfskomitee / des/ Interniertenlagers Katzenau bei Linz / Ober-Österreich. (Српском одбоур за помоћ интернираним лицима у логору Каценау).

Fig. 8 Corresponding card with seal of sender (detail) sent to Serbisches Hilfskomitee / des / Interniertenlagers Katzenau bei Linz / Ober – Österreich as acknowledgement of parcel receipt (Serbian Committee for assistance to persons interned in the camp Katzenau)

У Вуковићевој књизи⁸ приказана су три формулара употребљена у пакетској служби приликом слања пакета заточенима. На слици 9 пренео сам из тог приказа упутну карту (обе стране) српском ратном заробљенику заточеном у логору Ашах. Према Вуковићу (...) Холанђани (за разлику од рецимо комитета српских студента) нису слали дупле карте, већ је карта потврде пријема била приложена у пакету.⁹

⁷ Шемаја Демајо српски интелектуалац Мојсијевој вере. Заточен у логору радио је неуморно на олакшању тешког стања наших заробљеника организујући преко Српског комитета, на чијем се челу налазио, помоћ нашим ратним невољницима.

⁸ Миодраг Р. Вуковић, *Serbian Military Postal System in Exile 1916 – 1918*, издање аутора, Београд 2016

⁹ Приватна преписка аутора са М.Р.Вуковићем

Сл.9 Дописна карта организације Међународног рада за помоћ ратним заробљеницима и интернираним лицима у Хагу послата (на основу наруџбине преко Бечког Црвеног крста) заточеном у логору Ашah, са одштампаним објашњењем о поступку са признаницом (потврдом пријема пакета).

Fig.9 Corresponding card of International Labour Organization to help prisoners of war and internee persons sent to The Hague (On the basis of orders over the Vienna Red Cross) imprisoned in the camp Ashah, printed with an explanation of the procedure with a receipt (acknowledgement of parcel receipt).

Поводом 150 годишњице издања првих српских редовних марака са ликом кнеза Михаила (1/13. јул 1866), Филателистички гласник објављује студију Миодрага Р. Вуковића из 1971. (објављена у српском Филателисти), илустровану примерцима из збирке Кнежевина Србија - Предрага Антића. Чланак је за ову прилику приредио Владимир Милић.

Миодраг Р. Вуковић

УВОЂЕЊЕ МАРАКА У СРБИЈИ [2]

Редовне марке, издање од 1. јула 1866.

Бечко штампање

4. јуна 1866. послао телеграм Министру финансија¹²:

Die marken sind ganz feertig. Morgen früh reise über Pest nach Belgrad.
(Марке су потпуно готове. Сутра изјутра крећем преко Пеште за Београд),

А већ 8. јуна поднео је министру финансија извештај да је донео:

20 000 ком. марака од 40 пара

200 000 ком. марака од 20 пара

12 000 ком. марака од 10 пара

бр. 3
10 пара

бр. 4
20 пара

бр. 5
40 пара

И сав прибор потребан за даље штампање марака у Београду¹³. Истог дана марке су достављене МУД-у актом АН 3184, са препоруком да „убудуће изволте ви непосредно код овдашње правитељствене књигопечатње потребне марке наручивати, јер је ова сад снадбевена свим средствима да марке печата“¹⁴, а ово их је нешто касније доставило књигопечатњи својим писмом ОН 1170.

Као што је већ познато, марке су пуштене у промет 1. јула 1866. године.

¹² Архив Србије, Министарство финансија, одељење А, 1870, Ф Х1V, 57

¹³ Архив Србије, Министарство финансија, одељење А, АН3379

¹⁴ Архив Србије, Министарство унутрашњих дела – 0, 1866, ОН1063

Прво београдско штампање

Почетком октобра 1866. Управитељство књигопечатње јавило је да ће ускоро нестати марака од 40 и 10 пара, тражећи да 10. октобра у Књигопечатњу дође комисија која ће присуствовати штампању нових количина поштанских марака. Извештај комисије нажалост нисам успео да нађем ни у архиви МУД ни у архиви МС, али је у архиву МФ остао реверс С. Раичевића од 29. Октобра са следећим подацима¹⁵:

Реверс од 10 пара 539 табака (53.900)

Реверс од 1 гроша 1079 (107.900)

Реверс од 20 пара 3099 (309.900)

бр. 6 |
10 пара

бр. 7 |
20 пара

бр. 8 |
40 пара

Ове марке штампане су на пелиру, те је Управитељство књигопечатње - сећајући се своје јулске грешке – јавило својим писмом ДН 91 5. Новембра 1866.¹⁶ да су марке од 40 пара подпуно распродате а поште и трговци их траже, те пита „*хоће ли смети оне марке које су при печатњи печатане, а које се никако у форми од бечких не разликују, но само у танкоћи артије, продавати*“. МУД је истог дана одговорило потврдно¹⁷, те се може сматрати да је вредност од 40 пара овог штампања доспела у промет већ 6. и 7. новембра 1866. Вредност од 10 пара је вероватно стигла на поште после ње, ако не и истовремено, а од 20 пара нешто касније. По једном документу могло би се закључити да је то било првом половином децембра, но бојим се да се на тај документ у овом случају не може потпуно ослонити.

Друго београдско штампање

На основу извештаја књигопечатње МУД је својим писмом ОН 2049 од 16. октобра 1868. обавестило МФ да ће се 28. октобра приступити штампању нових количина поштанских марака, и затражило да оно делегира једног

¹⁵ Архив Србије, Министарство финансија, одељење А, Ф Х1V, 59

¹⁶ и ¹⁷ Архив Србије, Министарство унутрашњих дела – 0, 1866, ОН2800

свог службеника у комисију. Међутим, штампање је отпочело тек 4. Новембра 1868., о чему сведочи извештај комисије¹⁸:

„По позиву Министарства унутрашњих дела од 16-ог октобра 1868 год. ОН 2049 присуствовали су подписани штампању поштанској марки у Државној штампарији од 4. до 14. новембра 1868 год. и пошто је макулатура у нашем присуству уништена, која се збила при туткалисању и бушењу марки, нашли смо и предали Државној штампарији

„269 табака од једне паре то је 26.900

238 табака од две паре то је 23.800

2008 табака од двадесет пара то је 200.800

518 табака од четрдесет пара то је 51.800

НД 1285, 1 фебруара 1869

У Београду

Следе потписи чланова комисије“

бр. 7 II
20 пара

бр. 8 II
40 пара

Интересантан је податак да је извештај писан тек 1. Фебруара 1869., мада је штампање завршено пуна два и по месеца раније. По свему судећи марке су тек тада биле предате Књигопечатњи „на располагање“. Мада о томе немам никаквих званичних података, верујем да је узрок томе била промена на престолу Србије која се одиграла нешто раније, после убиства кнеза Михаила III.

Де Смет је својевремено, према извештају Дерока да поседује писмо са марком овог штампања од 17. јуна 1868., означио као „јунску емисију“, а Дероко је касније померио на средину јула 1868. Из документа се види да ове марке нису могле тада dospети у промет, већ да су поштама раздвојене тек 1. Фебруара 1869. Додуше могуће је да је једна мања количина ових марака дигнута раније на реверс и послата поштама које уопште нису имале марака, но сумњам да је то учињено пре 1869. године.

18 Архив Србије, Министарство финансија, одељење А, Ф Х1V, 59, АН773/69

Иван Тангл

АВИОНСКИ САОБРАЋАЈ ПРЕКО АЕРОДРОМА БОРОВО

Дописна карта са II Новосадске Изложбе Марака 1935. г.

Током II. филателистичке изложбе Друштва филателиста Новог Сада, одржане 8-10. јуна 1935. године, слате су од стране учесника и филателиста илустроване карте филателистичке изложбе у разним бојама, са мотивом веригара (и знаком Новосадске Изложбе Марака - НИМ) на различите начине, па и авионски. Као илустрацију приказујем карту франкирану маркама редовног издања за авио-пошту из 1934. год., једне са црним оквиром и претиснуте марке 25п из 1933. год., у укупној номиналној вредности 4,75 динара, према тарифи.

Са три отиска пригодног жига Изложбе у плаво-зеленој боји, датума - 9.VI.35.11 карта је послата препоручено (R налепница бр. 26) са поште Нови Сад 1 на новосадску адресу као авионска пошиљка! Из Новог Сада достављена у Земун (рукописна допуна адресе) где је на аеродрому жигосана троугластим штампбљем Земун 5 (бледи отисак у дну код адресе) наредног дана 10.VI.35.11., па пренета авионом до Борова редовним летом Аеропута (пријемни жиг Борово 3, 10.VI 35.12) одакле је прослеђена за Нови Сад и у долазу истог дана жигосана двокружним жигом Нови Сад 10.VI.35.23 уобичајене црне боје.

Сличних карата сам видео више послатих на разне адресе. Мада је филателистичка употреба очита, карта сведочи о редовном поштанском

саобраћају преко аеродрома у Борову (у оквиру концерна Бата) у летњој сезони 1935. године и третману пошиљака од стране поште Борово.

Како је све почело?

Национална ваздухопловна компанија у Краљевини СХС (на иницијативу београдског Аероклуба из 1926. г.) основана је 29. маја 1927. године под називом „Друштво за ваздушни саобраћај АД – Аеропут“ у Београду у палати тада веома моћне Јадранско-Подунавске Банке уписом 9 милиона динара акцијског оснивачког капитала.

Београђанима је позната ова велелепна зграда на раскрсници двеју градских артерија - 'код Лондона', прави бисер међуратне архитектуре, седиште некада ЈУБАНКЕ, после ALPHA Банке – која, узгред буди речено, упорно измиче свим напорима да буде враћена наследницима оснивача.

Главни иницијатор инжењер Тадија Сондермајер, пилот и ратни ветеран, постао је и први директор Друштва Аеропут. На дијамантски јубилеј - 75 година оснивања, у Скупштини Београда одржана је свечаност уз доделу плакета и споменица потомцима оснивача. Пропуштено је да се овај значајан јубилеј обележи 2012. г. издањем пригодне марке, међутим постоји персонализована поштанска марка у част Тадије Сондермајера из 2011. г. емитована (колико ми је познато) на иницијативу породице.

ППМ Т. Сондермајер
2011.г.

Акција друштва „Аеропут“ АД

Чешка Пошта
2016. г.

Већ од наредне године почели су летови нове компаније, прво на линији Београд-Загреб-Љубљана, да би убрзо знатно повећао број летова на домаћим и међународним линијама. Тако је за сезону 1935. године на линији бр. 405 према Бечу уведено додатно слетање/полетање на аеродром познате Чехословачке компаније Бата (Бат'а) у Борову.

Крајем 1920-их година је, наиме, фирма " T.&A. Baťa " - Злин, Чехословачка, регистровала у Краљевини СХС сестринско трговачко дд. "Baťa" коже и

ципеле д.д. Загреб-Земун, а децембра 1930. г. донета је одлука о градњи фабрике (1931. г.) у вуковарском предграђу Борову уз складишта тзв. Чешке агенције, на обали Дунава.

Фотографија датирана 20. маја 1934., могуће дан отварања аеродрома, уз народно весеље.

Убрзо су никли и пословна зграда и нови погони, касније и радничко насеље. Модерно пословање је карактеристика наглог успона концерна Бата, па су власници усталили авионски саобраћај и превоз и временом дошли до идеје изградње аеродрома у Борову. Тако је у пролеће 1934. г. свечано отворен аеродром северно од фабрике, уз Дунав и жељезничку пругу према Даљу. На фотографији се виде авиони – оба власништво Бате, хангар и аеродромска зграда, ту су и Чехословачка и застава Краљевине Југославије и мноштво света који хрли на свечаност.

Потребно је знати да је Аеропут одржавао ваздушни саобраћај само од пролећа до јесени и углавном дневни, у условима нормалне видљивости. Из рекламног листа за сезону 1936. годину се види да се ова линија усталила, обезбеђени су превоз до/од летишта и потребне погодности.

Beograd — Borovo — Zagreb — Sušak — Ljubljana

14.25	↑	BEOGRAD	9.50	
15.15		BOROVO	9.00	
15.20		BOROVO	8.55	
16.50		ZAGREB	7.25	
17.05		ZAGREB*	7.10	
18.00		SUŠAK*	6.15	
18.05		SUŠAK*	6.10	
18.45	↓	LJUBLJANA*	5.50	

*Na liniji Zagreb-Sušak-Ljubljana saobraćaj se obustavlja 1-IX-1936

*Arrêt du service sur la ligne Zagreb-Sušak-Ljubljana à partir du 1-IX-1936

*Einstellung des Flugdienstes auf der Strecke Zagreb-Sušak-Ljubljana ab 1-IX-1936

Међутим, још пре увођења у редовни програм постојала је пракса експерименталних летова на бираним правцима (у претходећој години) из професионалних разлога. Том приликом су промотивни путници често били новинари, пословни људи и остали који би могли помоћи акцији.

Разгледница послата промотивним летом Аеропута за Борово

Пошиљалац евоцира пријатно искуство свог ранијег авионског лета, а разгледница (Београда) фирми Дунав у Вуковар путује промотивним летом обављеним 7. јула 1934. г. на линији Београд-Борово. Додуше је марка (1 дин.) временом отпала, али баш захваљујући томе видимо да је пошиљалац брижљиво припремио пошту. Жигосано са Београд 29, аеродромским Земун 5 и Борово, сва три истог датума.

Присутан је међутим штамбиљ карминцрвене боје с текстом Друштво за ваздушни саобраћај АД – „Аеропут“ са променљивим датумом и називом аеродрома Борово.

Овај (и њему слични штамбиљи) могу се сматрати за изванредну реткост.

Обзиром на услове на аеродрому Борово (у власништву компаније Бата, постоји тек један пар летова само радним данима и само од пролећа до јесени), тешко је веровати да је била установљена стална аеродромска пошта. Ово тим пре јер је Бата организовала и превоз (види даље) од Гранд хотела у Вуковару до аеродрома сопственим аутобусом, за сваки лет 30 минута раније.

Mesto i vreme polaska automobila Lieu et heure de départ des Autocars
Auto-Abfahrtstellen

Beograd, Kralja Petra 36, (Aeroput)	(45)
Zagreb, Jelačićev trg 9 (kafana Amerika)	(30)
Borovo-Vukovar, Grand Hotel (na zahtev — sur demande — bei Bedarf)	(30)

Joш мање је вероватно да би пошта била организована код експерименталних летова, па сматрам да је поштанска обрада карте датиране -7. јула 1934. обављена у пошти Борово.

У прилог предњем говори да је и сама фирма Бата користила редовну услугу ове поште:

Дневни поштански жигови Борово познати су са ознакама радних места 1 до 4, и налазе у употреби до II. св. рата, касније са избијеним ћириличким текстом у тзв НДХ, па и након 1945. г.

Уместо закључка

Неопходно је обратити пажњу на пошиљке из поште или на адресе Борово (Вуковар, Осијек...), јер само присуство дневног жига Борово не значи да је пошиљка била и авионски допремљена или послата. Када постоје авионске налепнице или су присутни троугласти жигови аеродрома Земун (или Загреб, Љубљане...) – ствар је јасна. У осталим случајевима уз мало пажње, знања и среће може се доћи до изванредно лепог и ретког примерка за сваку збирку аерофилателије.

Младен Вилфан

ТРИ ИЗДАЊА ФНР ЈУГОСЛАВИЈЕ С МОТИВИМА ИЗ ПРИВРЕДЕ
„ПРИВРЕДА“ (I), (II), (III) – [3]

Упораба Привреде I, II и III у поштанском промету

Марке које збирно називамо 'Привреда' биле су у активној упораби око осам година а задржале су франкатурну важност готово осамнаест година. Објекти франкирани тим маркама углавном нису ријетки и нису привукли већи број сакупљача. Но, уз уобичајену моду сакупљања поштанске повијести којом се фаворизирају високе франкатуре, посебна руковања, авионска пошта, необични путови доставе и ријетка одредишта (сл. 16 - 18), код ових марака постоје и поштанскоповијесне ријеткости унутар тих самих издања. На крају овог приказа желим подијелити своја запажања и искуство с потенцијалним сакупљачима.

Сл. 16. Дописница: КОПЕР - БЕРН, ШВИЦАРСКА 15.12.1955.

Отисак забуном Т - печата о недовољној франкатури.

Риједак печат словенског подријетла

ArGe Jugoslawien & Nf e.V. im BDPH
Die Balkanspezialisten & Posthistoriker inkl. der für die Besetzungsausgaben
Bosnien & Herzegowina Fiume Jugoslawien Kosovo Kroatien Makedonien Montenegro Serbien
Slowenien Triest & inkl. der internationalen Besetzungsausgaben im I. und II. Weltkrieg
sowie der Bürgerkriegsausgaben der 1990er Jahre

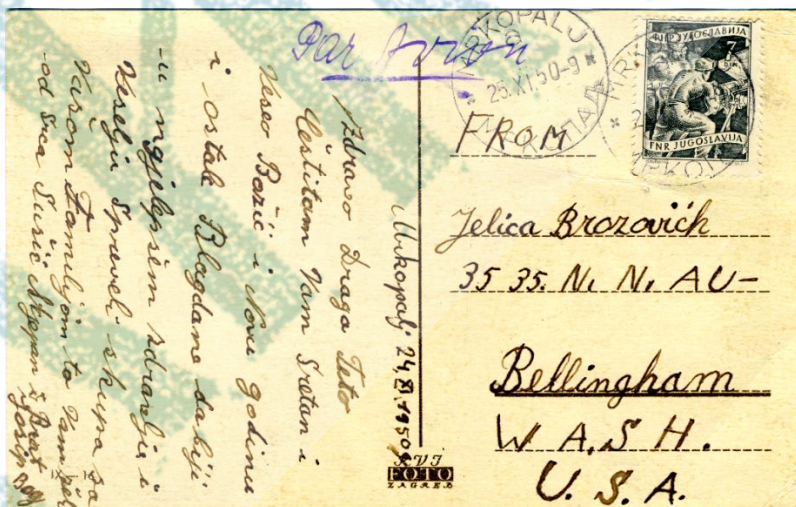

Сл. 17. - Вриједносно писмо: ДОБОЈ - САРАЈЕВО 4.3.1955., Пристојба: Дин. 175.00
 Писмо (ИИИ. Стопа 51 - 250 гр.) Дин. 40.00; Препорука: Дин. 35.00;
 Пристојба по вриједности (ИИИ стопа Дин. 10001.00 - 50000.00): Дин. 100.00
 Ријетка тробојна франкатура 'Привреде ИИ' и упораба ријетке коверте за
 вриједносна писма !

Сл. 18. 'Обзнана о утврђивању и исправљању неправилности':
 ЗАГРЕБ (ИНОЗЕМНИ ОБЕЛ) - ГРАБЉЕ Недостатак поштарине у износу од Дин.
 998.00 накнадно утјеран од уреда пошиљаоца наплатом Дин. 1000.00
 упорабом 10 марака од Дин. 100.00. Врло риједак обрачунски образац !

1. Тарифно исправне соло франкатуре неких номинала су ријетке, па чак и врло ријетке:
  - Код Привреде I то се односи на марке од дин. 0.50, 1.00, 7.00, 16.00, 30.00 и 50.00 (сл. 19);

Сл. 19. - Авионска дописница: МРКОПАЉ - БЕЛЛИНГХАМ, ЊАСХИНГТОН, С.А.Д.
 25.11.1950. Пристојба: Дин. 7.00 Дин. 3.00 дописница за иноземство; Дин. 4.00
 авионски додаток Ријетка соло франкатура и ријетка упораба тијеком 1950!

- Код Привреде II то се односи на марке од дин. 20.00, 25.00, 35.00 и 75.00 (сл. 20);

Сл. 20. - Судски допис с повратницом: СЕВНИЦА - СЕВНИЦА ОБ САВИ 21.1.1955. Пристојба: Дин. 35.00 Дин. 15.00 за обично писмо; Дин. 20.00 за судску повратницу Ријетка соло франкатура !

- Код Привреде III то се односи на марке од дин. 2.00 и 8.00 (сл. 21).

Сл. 21. - Тисканица за иноземство: БЕОГРАД - МОНТРЕАЛ, КАНАДА 31.05 (?) Пристојба: Дин. 8.00 (новине). Ријетка соло франкатура !

2. Било који објект франкиран марком од дин. 50.00 из низа Привреда I је изванредно риједак (сл. 22). Познато ми је само пет таквих писама, код четири та се марка налази у комбинацији с другим маркама, док се у

једном случају ради о соло франкатури. Ја их сматрам великим ријеткостима, рјеђим чак и од писама с познатом 'Есперанто' марком од дин. 300.00 (Ми. 730).

Сл. 22. - Препоручено писмо: ВАРАЖДИН - БЕЧ, АУСТРИЈА 17.6.1952. Пристојба: Дин. 68.00 Дин. 28.00 за иноземно писмо; Дин. 40.00 за иноземну препоруку Врло ријетка упораба марке од Дин. 50.00 из низа 'Привреда I' !

3. Коверте или дописнице франкиране било којом марком Привреде I прије 31.12.1950. су прилично ријетке. Прије тог датума стигле су у промет само вредноте од дин. 1.00, 2.00, 3.00, 5.00 и 10.00 (сл. 19 и 23).

Сл. 23. - Локално Писмо: МАРИБОР - МАРИБОР 12.12.1950. Пристојба: Дин. 3.00 Ријетка упораба марке од Дин. 3.00 из низа 'Привреда И' пред крај 1950 !

4. Коверте, дописнице или било какав други поштански објект франкиран марком или маркама Привреде I, II или III послан након промјене тарифе 15.4.1961. је риједак, а уколико је послан након новчане реформе 1.1.1966. је врло риједак (сл. 24).

Сл. 24. Пакетна признаница и царинска декларација: ХРАСТНИК - ЕРНБРУК, ЗАП. ЊЕМАЧКА 12.01.1965. (Адресни дио приказан у уметку) Пристојба: Дин. 1880.00 Врло ријетка касна упораба марака од Дин. 1.00 из низа 'Привреда II' !

5. Мијешане франкатуре биле су могуће с претходним редовним издањима као и с редовним издањима која су слиједила Привреду, односно с пригодним издањима у истовременом оптјецају с Привредом. Сљедеће процјене темеље се на мојем искуству:

- Мијешане франкатуре Привреде I с првим редовним издањем 'Тито' (Ми. 461 – 468) биле су теоретски могуће. Досада нису регистриване и - уколико постоје - сматрао бих их врло ријетким.
- Мијешане франкатуре Привреде I с било којом марком из редовног низа 'Партизани' с претиском и без претиска новог имена државе и/или нове номинале (Ми. 470 – 485. 492 – 493, 588 – 597, 601 – 604) с изнимком марке од дин. 8.00 (Ми. 481 која је била у упораби до краја 1952. и која се често виђа) су ријетке до врло ријетке (сл. 25 и 26).

EUROPEAN STAMP EXHIBITION

FINLANDIA 2017
TAMPERE 24.-28.5.

Сл. 25. - Писмо: БЕОГРАД - МАНХАЈМ, ЗАП. ЊЕМАЧКА 21.12.1951. Пристојба: Дин. 5.00 (Иноз. писмо) Врло ријетка мјешана франкатура упорабом четвџера марака од Дин. 0.50 из низа 'Партизани' и марке од Дин. 3.00 из низа Привреда I' !

Сл. 26. - Судски допис с повратницом: БЕОГРАД - ТРОЦКА 22.11.1951. Пристојба: Дин. 35.00 Дин. 15.00 за обично писмо; Дин. 20.00 за судску повратницу Ријеђа комбинација марака из низова Привреда I и Партизани

- Мијешане франкатуре с редовним издањем 'Индустрија' углавном нису ријетке.
- Код мијешаних франкатура с пригодним маркама у успоредном оптјецају ријеткост се очитује у упораби пригодног издања, а не у упораби редовних марака Привреде (осим горе наведених изнимака).

6. Тарифно исправне тробојне или вишебојне комбинације марака Привреде I су врло ријетке (сл. 27), а код марака Привреде II ријетке (сл. 17). Нису ријетке код Привреде III.

Сл. 27. - Писмо: ЗАГРЕБ - ХИРСАУ, ШВИЦАРСКА 4.1.1952. Пристојба: Дин. 28.00 (Иноз. писмо) Врло ријетка тробојна франкарура упорабом марака из низа 'Привреда I'!

7. Тарифно исправне тробојне или вишебојне комбинације које користе марке из сва три низа Привреде I, II, III су врло ријетке (сл. 28).

Сл. 28. Журна дописница: ОПАТИЈА - БЕЧ, АУСТРИЈА 8.6.1953. Пристојба: Дин. 77.00 Дин. 17.00 за иноземну дописницу; Дин. 60.00 за иноз. журна доставу Ријетка упораба Привреде I (Дин. 20.00), II (Дин. 2.00 анд 50.00) и III (Дин. 5.00) на једном објекту!

8. Објекти франкирани маркама исте номинале из два различита низа Привреде, нпр. дин. 20.00 (маслинасто зелена, Привреда I) у комбинацији с дин. 20.00 (сивољубичаста или јоргованаста) су врло ријетки.

9. Објекти франкирани цртно зупчаном марком од дин. 30.00 су ријетки, а с цртно зупчаном вредном од дин. 75.00 врло ријетки. (сл. 29).

Сл. 29. - Препоручено писмо: БЕОГРАД - БАСЕЛ, ШВИЦАРСКА 22.12.1958.
 Пристојба: Дин. 87.00 Дин. 47.00 за иноземно писмо друге теж. стопе (21 - 40 г.);
 Дин. 40.00 за иноземну препоруку Врло ријетка упораба цртно зупчане марке од
 Дин. 75.00 !

Захваљујем уреднику алманаха Дамиру Новаковићу на помоћи код припреме и илустрација овог прилога.

Биљешке:

Основне пристојбе у раздобљу 1950.–1961. налазе се у Таблицама 1 и 2. Заинтересирани читаоци могу наћи пристојбе за авионски промет уз расправу Дамира Новаковића у 'Хрватској филателији' 3/2012 стр. 28-33.

ТАБЛИЦА 1 – ОСНОВНЕ ПРИСТОЈБЕ ЗА ТУЗЕМНЕ ПОШИЉКЕ

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
	20.04. 1945	10.05. 1945.	15.01. 1946.	01.04. 1948.	01.11. 1951.	01.04. 1959.	15.04. 1961.
писмо до 20 гр	3	2	2,5	3	15	20	25
писмо 21-50 гр	4	3	4	5	25	35	40
дописница	2	1	1,5	2	10	15	15
препука	5	4	5,5	7	35	35	40
журна достава	5	4	6	6	35	35	40

ТАБЛИЦА 2 – ОСНОВНЕ ПРИСТОЈБЕ ЗА ИНОЗЕМНЕ ПОШИЉКЕ

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
	20.04. 1945	10.05. 1945.	15.01. 1946.	01.01. 1952.	01.01. 1953.	01.04. 1959.	15.04. 1961.
писмо до 20 гр	5	4	5	28	30	40	50
писмо 21-40 гр	7	6	7,5 (8)*	45	47	60	80
дописница	3	2	3	17	17	20	30
преорука	6	5	7	40	40	40	50
журна достава	-	8	10	60	60	60	70

* повишење је ступило на снагу 1.4.1946.

Серија АВ међународног купона за одговор

Од 1. августа 2016. у продаји је серија АВ међународног купона за одговор српског порекла (модел Доха). Ова нова поруџбина код Међународног бироа у Берну уследила је по утрoшкy купона серије АА.

Gültig bis 31. Dezember 2017. 2017/12/31 まで有効。Puede canjearse hasta el 31.12.2017. Must be exchanged by 31.12.2017. 應在 2017 年 12 月 31 日以前兌換。Подлежит обмену до 31.12.2017. Gültig bis 31. Dezember 2017. 2017/12/31 まで有効。Puede canjearse hasta el 31.12.2017. Must be exchanged by 31.12.2017. 應在 2017 年 12 月 31 日以前兌換。Подлежит обмену до 31.12.2017. Gültig bis 31. Dezember 2017. 2017/12/31 まで有効。Puede canjearse hasta el 31.12.2017. Must be exchanged by 31.12.2017. 應在 2017 年 12 月 31 日以前兌換。Подлежит обмену до 31.12.2017. Gültig bis 31. Dezember 2017. 2017/12/31 まで有効。Puede canjearse hasta el 31.12.2017. Must be exchanged by 31.12.2017. 應在 2017 年 12 月 31 日以前兌換。Подлежит обмену до 31.12.2017.

RS 20160315 20171231 0002507 074 AV

У замени, међународни купон има еквивалент у поштарини за авионско писмо до 20 грама. Поштарина за авионско писмо до 20 г износи 70 РСД + 4, 5 или 7 РСД, респективно, према зони у коју се писмоносна поштиљка превози авионом.

Продајна цена купона остала је непромењена - 170 РСД.

Од 1. јануара 1991. године, минимална цена по којој се купони продају изражава се у валути Међународног монетарног фонда (074 тј. 0,74 SDR). Тренутно, 1 SDR износи 149,1901 динара.

В.Б.

Миодраг Р. Вуковић

ПОШТА СА КРФА ЗА ШВАЈЦАРСКУ ИШЛА ЈЕ И ПРЕКО ТАРАНТА

Познати немачки колекционар и истраживач поштанске историје наших подручја, др Херман Диц (Hermann Dietz) доставио ми је недавно слике једног не само веома ретког и интересантног већ и за историју српског цивилног поштанског саобраћаја у периоду егзила значајног писма. Напомињем да је то једино такво писмо које је познато и др Дицу и мени.

Реч је о препорученом писму адресованом на Bureau Zuricois pour la recherché des disparus (Циришки биро за тражење несталих). Битне карактеристике овог писма су следеће:

Мада је у питању препорука на писму није наведена адреса пошиљаоца. Међутим, српски цензурни жиг типа XIII (censure militaire serbe у украсном писму) и познати параф цензора „СП“ неспорно доказују да је послато из Министарске поштанске станице у граду Крфу.

На писму нема ни поштанског жига Министарске поштанске станице ни печата „postes serbes“.

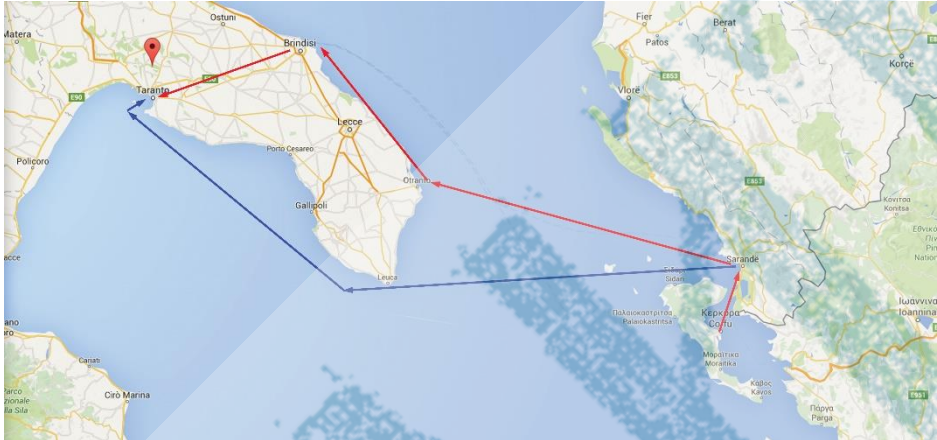

Сл. 1: Писмо са Крфа за Цирих путовало преко Таранта
(из збирке др Хермана Дица).

Писмо је франкирано италијанском марком од 50 центезима, што одговара тада важећој поштарини за препоручено писмо прве стопе тежине у међународном саобраћају.

Марка је поништена италијанским жигом. Отисак жига на марци је слабијег квалитета и видљиви су само горњи лук са натписом „taranto“ и делимично датум „11.2.17“ (по Грегоријанском, односно 29.1.1917. по Јулијанском календару). На полеђини се налази чист отисак поштанског жига са натписима „taranto“ у горњем и „lesse“ (ситнијим словима) доњем луку, као и ознака датума „11.2.17“ са назнаком времена „19 (часова)“.

Датум када је писмо предато српској цивилној пошти на Крфу не може се прецизно утврдити, али се на основу датума на италијанским жиговима оно може оквирно сместити у другу половину јануара 1917. по Јулијанском, односно прве дане фебруара по Грегоријанском календару.

Сл. 2: Алтернативне руте Крф – Таранто. (основна карта извор: интернет)

Писмо је уредно снабдевено R-налепницом са натписом „taranto n 1“ (број препоруке 1603).

Италијанска цензура у Милану отворила је писмо и по завршеном прегледу затворила га цензурном налепницом и снабдела цензурним печатима „(115) verificato / per censura“, као и дворедним равним печатом „milano / posta estera“.

Мада га већ то што је франкирано италијанском поштанском марком и што крајем јануара 1917. за Швајцарску путује италијанском, не француском рутом, чини интересантним и ретким, писмо је изузетно због чињенице да је на отпрему неспорно предато италијанској пошти у Таранту, не у Бриндизију или Риму како би се то могло очекивати. Искључена је могућност да у Бриндизију пошилика грешком није жигосана па је то урађено у Таранту на путу за цензурну комисију у Милану, с обзиром да је писмо уредно снабдевено R-налепницом „taranto n 1“. А то пред нас онда поставља нека питања, на која у овом тренутку нисам у стању да дам децидан одговор, како због недостатка службених података тако и због чињенице да је ово једино такво писмо које ми је познато:

Редовне марке

Пошта „Србија“ је 6. септембра 2016. емитовала доштампане редовне марке:

23 дин – Милева Марић Ајнштајн (штампарија ФОРУМ уместо ЗИН)

35 дин – Милош Обреновић – (штампарија ФОРУМ уместо ЗИН, година 2016 уместо 2015)

Како и зашто Таранто? У архиви Војно историјског института у Београду не постоји траг да је у Таранту постојао поштар попут оних при војним делегатима у Бриндизију и Риму. Но, то у конкретном случају није од пресудног значаја с обзиром да је писмо послато из српске цивилне поште у граду Крфу. С друге стране, према подацима које је недавно објавио Војислав Беговић¹. Таранто је значајну улогу у снабдевању трупа опремом из Велике Британије. Опрема је допремана до луке Шербур (Француска), а одатле железницом транспортована до Таранта, где је претоваривана на брод и даље преношена до грчке луке Итеа². Стога је логично претпоставити да је у Таранту постојао делегат српске Владе или Министарства војног, и да је при делегату постојао или српски цивилни вагместар или је неки од службеника при делегацији уз остале обављао и те послове. Ова друга могућност је вероватнија, с обзиром да је допремање опреме за српску војску из Велике Британије било далеко мање него из Француске, па је и потреба за поштански саобраћај преко Таранта била релативно маргинална. То би уједно могло да објасни изузетну реткост овог писма.

Којом рутом од Крфа до Таранта? С обзиром да је једино писмо које ми је познато послато из Крфа, теоретски постоје три могуће руте:

Крф – Санти Кваранта (алб.: Саранда) – Лерин – Солун – Итеа – Таранто. Ова рута је практично искључена због јако великог заобилажења. Коришћење у повратку бродова којима је од Таранта до Итеа допремана војна опрема из Велике Британије имало би неког смисла само за пошту из Солуна на линији Солун – Итеа – Таранто. Међутим, пошта из Солуна преко Таранта није ми позната. Уз то Врховна команда је имала већ уходану руту Солун – Санти Кваранта – Бриндизи, коришћењем сталних линија снабдевања италијанских трупа у Албанији Санти Кваранта – Бриндизи.

Крф – (Санти Кваранта) – Таранто. Ова рута је могућа, али не и много вероватна. Прво, што је дужа и изложенија нападима немачких подморница од линије Крф – (Санти Кваранта) – Бриндизи, и друго што је снабдевање италијанске војске у Албанији бродовима ишло преко уходане и редовне руте Бриндизи – Санти Кваранта.

Рута бродом на линији Крф – Санти Кваранта – Бриндизи, а потом железницом на прузи Леће – Бриндизи – Таранто чини се највероватнијом. Треба напоменути да су из Грчке писма ишла у затвореним писмоноским врећама (дипломатска пошта), те да су тек по

---

1 Војислав Беговић: Преписка ратних заробљеника[12], Филателистички гласник бр. 15, стр. 50

2 Ово је вероватно био разлог због кога је један контингент српских војника и официра био стационаран у Итеи и за преписку користио француски *Tresor et Postes 511* (види M.R. Vuković: *Serbian Military Postal System in Exile 1916 – 1918*, стр. 107.

приспећу у канцеларију делегата предаване појединачно италијанској пошти. Писма су у Грчкој добијала српске цензурне, али не и поштанске жигове.

Којом рутом од Таранта до цензурне комисије у Милану? Таранто је не само велика лука, већ и железничко чвориште које повезује Јадранску и Медитеранску железницу у Италији. Дакле, писмо је до Милана могло да стигне и Медитеранском железницом, али се са карте железничке мреже Италије из тог времена види да је транспорт Јадранском железницом једноставнији и краћи (види слику). Дакле, писмо је највероватније наставило пут рутом Таранто – Бриндизи – Анкона – Милано. У прилогу томе говоре и печати Таранта. Мада је слабог квалитета и мада се натпис у доњем луку не види, печат којим је поништена марка дефинитивно није исти као печат на полеђини – има само ознаку датума, не и времена предаје. Осим тога, други печат ударен је на полеђини писма, дакле на месту по правилу резервисаном за транзитне и пријемне, не полазне жигове, а ознака времена „19“ указује да је жиг ударен пред крај радног времена. Такође, ближа ознака пријемне поште на R-налепници је „n 1“, док је на жигу на полеђини ближа одредница поште другачија и гласи „лессе“ (као код српских жигова ниш – станица, београд – министарство и слично). Не познајем италијанску поштанску историју и жигове, али с обзиром да у самом Таранту не постоје ни улица ни локација који се зову Лессе мислим да је релативно разумно објашњење да је „taranto/лессе“ био жиг станичне поште која је пошиљке примала са и предавала на Јадранску железницу са полазном станицом у месту Леће (ит.: Lesce).

Где је залепљена италијанска марка? Положај марке на писму је такав да сугерише да се при њеном налепљивању водило рачуна да не покрије српски цензурни жиг. С обзиром да Италија није признавала српску цензуру, мало је вероватно да би италијански поштар водио рачуна о томе. Дакле, могуће је да је марка налепљена или на Крфу или у канцеларији делегата у Таранту. С друге стране, одговарајући документи који су регулисали српски војни поштански саобраћај преко Италије остављали су могућност и да се поштарина плати у готовом, односно да италијанска пошта залепи марке. Ово питање за сада остаје чак и без хипотетичког одговора.

Да би на ова питања могао да се да коначан одговор, неопходна је сарадња свих сакупљача овог подручја. Зато молим оне који евентуално поседују пошту са Крфа или Солунског фронта која је ишла преко Таранта да своја сазнања објаве у „Филателистичком гласнику“.

Састанци филателиста у Новом Саду,
недељом у просторијама МЗ Подбара (Косовска 41)
од 9 до 12 часова.

Проф. др Милан Радовановић

СРПСКИ ПОТПОРНИ ФОНД – ПОМОЋ СРПСКОЈ ДЕЦИ – СИРОЧАДИ У ВЕЛИКОЈ БРИТАНИЈИ

Познато је да је за медицинску помоћ Србији веома значајну улогу одиграло стварање у Великој Британији Српског потпорног фонда ("Serbian Relief Fund"). Оснивање Српског потпорног фонда 23. септембра 1914 године покренули су пријатељи српског народа у Великој Британији. Рад Фонда је оствариван добровољним прилозима народа Велике Британије и земаља британског Комонвелта. Овим прилозима у укупној висини чак од 790.000 фунти у новцу и 250.000 фунти у санитарском и другом материјалу омогућен је успешан рад. Од оснивања па до престанка рада Фонда, Српски потпорни фонд је деловао као приватно и независно хуманитарно друштво. Српски потпорни фонд је радио под покровитељством Њ.В.Краљице, а чланови одбора су били истакнути политичари и јавне личности тог времена. Током и по завршетку рата Фонд је мењао своје циљеве зависно од потреба у Србији: од првих хируршких болница до медицинских екипа за лечење инфективних болести, материјалном помоћи Србима у окупираној земљи, у повлачењу и искрцавању, евакуацији и смештају избеглица, заштити ратних заробљеника и интернираних лица у логорима, као и у обнављању разрушене земље. Српски потпорни фонд је помагао српску војску и народ у повлачењу: у Скадру, у Драчу, на Крфу, у Битољу, у Француској. (1).

Деловање Српског потпорног фонда је вишеструко обрађивано и у нашој и у страној литератури. Ово се посебно односи на прве ратне године, када се, поред Болница шкотских жена и болница Британског Црвеног крста, у Србији налазило чак пет болница Српског потпорног фонда: леди Пеџет, леди Вимборн (обе у Скопљу), Стобартова болница у Крагујевцу и две болнице Британских фармера (у Београду и Пожаревцу). Како је већ наведено постоји озбиљна историјска грађа, али и веома велики број записа мемоарске грађе од стране британских учесника ових догађања у Србији.

Мало је познато да је и Велика Британија, поред Француске, примила мањи број српске деце – избеглица и сирочади на бригу и школовање. Ова наведена и практично непозната чињеница, као и да је ова пошта веома, веома ретка били су узрок покушаја да се и ова област осветли са гледишта поштанске историје.

Према Митровићу (2): "Групу од 300 ђака која је почетком лета 1916. прешла из Француске у Велику Британију чинила су деца од 6 до младића од 17 година. Трошкови њиховог пута и њиховог даљег школовања преузео је Српски потпорни фонд у Лондону који је у јесен 1917 давао

месечно око 2.000 фунти. По доласку у Велику Британију ови ђаци су најпре били подељени и смештени у познате школске и универзитетске центре у Оксфорду и Кембриџу, а касније су групе биле уситњене и распоређене у 14 "колонија" .... Тако је у 1917 било у Оксфорду 40, а у Кембриџу 42 српска ђака. Материјални услови у којима су живели српски ђаци и студенти у Британији били су у просеку неупоредиво бољи него у Француској, вероватно што их је било много мање и што Велика Британија није била непосредно изложена ратним операцијама."

The Serbian Relief Fund
55 Berners Street, London, W.

Patrons:
HER MAJESTY THE QUEEN

President:
The Lord Bishop of London

Vice-Presidents:

H.E. Cardinal Bourne	Rt. Hon. Winston Churchill, M.P.
The Earl Curzon of Kedleston, K.G.	Rt. Hon. Herbert Samuel, M.P.
The Lord Bishop of Oxford	Rt. Hon. D. Lloyd George, M.P.
Rt. Hon. H. H. Asquith, M.P.	Rev. G. Campbell Morgan, D.D.
Rt. Hon. A. Boer, L.M.S.	Rev. F. B. Meyer, D.D.
Rt. Hon. Austen Chamberlain, M.P.	Mr. Noel Buxton, M.P.

Chairman:
Mr. Bertram Chiswick

Hon. Treasurer:
Sir Edward Boyle, Bart.

Hon. Secretary:
Mr. R. W. Seton-Watson, D.Litt.

General Secretary:
Miss Musgrave Watson

WHAT THE S.R.F. HAS DONE

THE SERBIAN RELIEF FUND maintains in Serbia five complete Hospital Units—Lady Paget's, Cornelia Lady Wimborne's, Mrs. Stobart's, and the First and Second British Farmers' Hospitals. The last three are mobile units, specially organised and equipped to deal either with wounded soldiers or infectious disease, which has been decimating the country.

In addition the Committee has sent nurses and stores to Mrs. Hardy's Hospital at Krajevatz; and a contingent of nurses to the typhus colony already formed by Lady Paget at Skopje. It has contributed to the Anglo-Serbian Hospital organised under Mr. James Barry; to the Archbishop of Belgrade's Fund for the refugees; to the relief work organised by the Society of Serbian Sisters; and has distributed many thousands of pounds' worth of material to the Serbian Red Cross—to its headquarters at Nish as well as to various branch hospitals whose needs have been studied by the Committee's representatives, Dr. Seton-Watson and Mr. Trevelyan, on the spot.

The Committee has now arranged to co-operate with the British Red Cross Society and the American Rockefeller Foundation in a comprehensive plan for the sanitary defence of Serbia as the sole effective means of suppressing the ravages of typhus.

For this object, as well as for the relief of distress among destitute refugees,

FUNDS ARE URGENTLY NEEDED.

Subscriptions should be addressed to SIR EDWARD BOYLE, Bart., Hon. Treasurer, 55 Berners Street, London, W.

ALL parcels should be addressed to MRS. CARRINGTON WILDE, Serbian Relief Fund Depot, 5 Cromwell Road, London, S.W.

Сл.1 Оглас Српског потпорног фонда из енглеских новина где се, поред руководећих органа (патроната енглеске краљице, председника Владе, 12 подпредседника и других) под насловом "ШТА ЈЕ СРПСКИ ПОТПОРНИ ФОНД УРАДИО" даје детаљан извештај који се завршава са позивом:

ПОМОЋ ЈЕ УРГЕНТНО ПОТРЕБНА

Српски потпорни фонд је прихватио старање и школовање српске омладине. Преко Српског потпорног фонда примљено је око 350 избеглица (деце?): 33 је послато на студије на енглеским универзитетима, 100 ђака је упућено у средње школе, око 60 у стручне и трговачке школе, а остали у основне школе (3). У Енглеском недељнику Sunday Pictorial од 20.08.1916 године објављена је цела страна посвећена српским дечацима

у Енглеској богато илустрована фотографијама, од којих ће бити показане само две са оригиналним поднасловима. Под насловом "Дајући свој допринос: Српски дечаки у Енглеској" и са следећим текстом у поднаслову: "О великом броју српске деце – избеглица сада се брине у Енглеској. Један њихов део је запослен код воћара у Кембриџу (Cambridge), који су јако задовољни радом и понашањем дечака. "Покушавамо да дамо свој допринос Енглеској", рекао је један од дечака, чији је отац погинуо приликом повлачења српске војске преко Албаније и Црне Горе."

Сл.2а На путу ка воћњаку

Сл.2б мерење набраног воћа

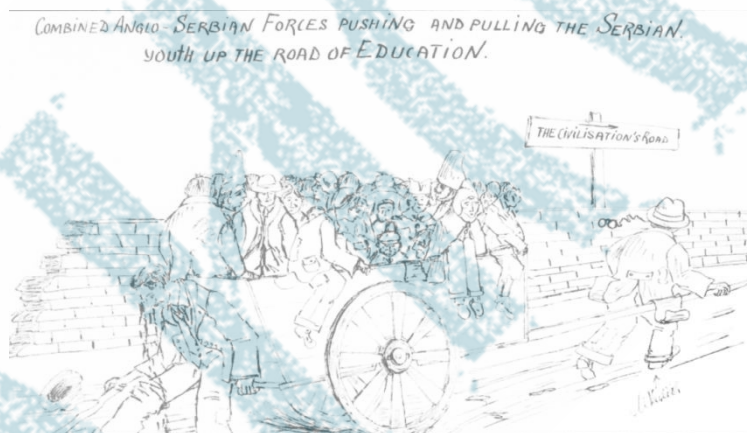
О школовању српске деце у Великој Британији сведочи и чланак "Српска деца – избеглице у Џорџ Хериот школи ("Serbian Refugee Boys at George Herriot's school ") објављен на сајту "edinburgh's war.ed.ac.uk" уз слику (Сл.3) и следећи текст:

"Укратко, 25 Срба узраста од 12 до 17 година примљени су од Управника школе... Деца која су дошла у ову школу била су део деце од 300 избеглица који су прихваћени од стране Британаца....За време њиховог боравка седморица су прошла претходна испитивања и проверу знања и четворица су сада студенти Единбуршког Универзитета. Остали су се вратили у Србију да наставе студије на Београдском Универзитету."

Поред наставно-образовних делатности ова српска деца су учествовала и у спортским активностима, првенствено фудбалу. Чини се да је неопходно навести да је лорд Провост најбоље изразио своја уверења о овим активностима говорећи да је " оно што је урађено у овој школи може сматрати примером захвалности Србији и цене коју је српски народ платио током рата". (4). У даљем треба нагласити да су ова српска деца пре одласка за Србију замолила управу школе да поставе таблу на згради школе као стално подсећање на добротинство Британаца са следећим текстом:

"Ова табла треба да изрази захвалност 26 српских избеглица – студената који су за време Великог рата били прихваћени, примљени и уживали све образовне привилегије ове школе."

На следећој слици се налази текст следеће садржине: "Комбиноване енглеско-српске снаге терају српску омладину на пут образовања ("Combined Anglo-Serbian Forces pushing and pulling the Serbian youth up to the road of Education") уз таблу на којој пише "Пут цивилизације ("Civilisation Road"). Оставља се читаоцу да одреди учеснике овог пута – ко вуче, а ко гура. Једна од могућности је да се може се предпоставити да кола са децом вуче Енглез, а гура их исцрпљени Србин (?).

Сл. 3
Објављена у
"George
Herriot's
school Roll of
Honour 1914-
1919 1921
године.

Само неколико поштанских карата које се односе на ову тематику је нађено, па ће зато бити детаљније приказане.

Сл.4 Француска војничка карта упућена са Солунског фронта 15.новембра 1917 године (ВП 711) преко војне поште Врховне команде (ВП 999 од 17.новембра) британском војном поштом "BASE ARMY POST OFFICE" од 30.новембра 1917 (по Грегоријанском календару) српском студенту ("Serbian boy") за Единбург (Edinburgh), Шкотска. Карта је цензурисана солунском правоугаоном цензуром "(15) ПРЕГЛЕДАЛА / ВОЈНА ЦЕНЗУРА" (из збирке Д.Стојановића).

Следећи пример (Сл.5) је француска разгледница упућена из Солуна 10. јануара 1917 године за "Boys home", Лондон, франкирана исправно са француском марком од 10 с преко француске поште "Trésor et Postes" (нечитак број поште) уз обавезно "F.M" (Franchise militaire) и параф српског цензора плаве боје.

Сл. 5

Карактеристичан је текст са карте, који ће бити дат, како следи: "Мили мој сине Драгомире, ја сам хвала Богу жив и здрав а и теби од Бога и срца свако добро и напредак желим. Мили сине од тебе немам писмо већ 30 дана па се много секирам. Јуче увече свирали смо концерт и нађе ме онај доктор енглеz и обе докторке што су у потомас били и вас одвели. Показаше ми ваше фотографије али ја тебе не могу познати па се секирам много. Зато одма пошљи твоју фотографију добићеш писмо од Г. доктора енглеzа. Пиши ми чешће и одма да ми слику пошаљеш. Много те љуби и поздравља твој отац Жив. Качаревић, наред.(ник) музике."

Додатни подаци се могу наћи на предњој страни карте (Сл.6) која представља слику француске крстарице „LUTETIA“. Поред француске цензуре „Ouvert par l'autorite militaire“ љубичасте боје на десној страни се налази текст следеће садржине: "На овај брод дођо из Француске, пиши ми чешће и да слику одма пошљеш ако је могуће али на сваки начин пошљи." На левој страни ове разгледнице налази се адреса пошиљаоца: Живојин Качаравић, наредник музике Краљеве гарде, Бр.999.

Сл.6 Фотографија француске крстарице "Lutetia", добијена вероватно на самом броду, са поменутиm текстом.

Карактеристично је да се у оквиру наведеног текста помињу и чланови енглеске медицинске мисије, што све указује на веродостојност показане карте.

Следећи пример представља енглеску разгледницу упућену за Солунски фронт.

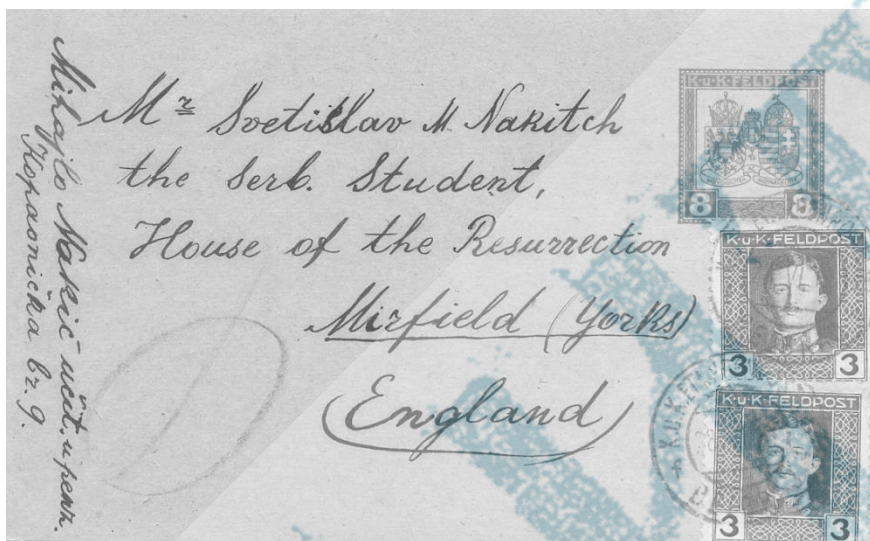

Сл.7 Полеђина слике српскогштићеника у Енглеској (Сл.8) упућена из "Serbian House", Selly Oak, Birmingham (Birmingham) оцу на Солунском фронту са следећим текстом: "Поштовани оче, Здрав сам што и Вама желим. Шаљем вам фотографију коју сте ми тражили и г.командиру послао сам једну. Нашима сам писао на адресу коју сте ми јавили, али још нема никаквог одговора. Поздрављам Вас и поштује Ваш син Жив.В.Симић". Слика (карта) није уручена о чему сведочи жиг Undelivered "

Сл.8 Фотографија Жив. В. Симића послата оцу

Овој теми може се прикључити и следећа целина која је, за разлику од претходних, упућена из поробљене Србије. Поред поштанског жига Београда (К.у.К. Etappenpostamt / Belgrad f) на карти се налази и уобичајени параф аустријског цензора плаве боје, али нема уобичајеног аустријског цензурног жига Фелдкирха (Feldkirch), као ни долазног поштанског жига у Великој Британији. Тиме се отвара питање да ли је ова карта уопште стигла до примаоца.

Сл.9 Аустро-угарска целина прописно франкирана упућена из Београда 10-23.VI.1918 год (са полеђине карте) српском студенту ("the serb.student") у Мирфилду (Mirfield, House of the Resurrection), Енглеска

Дирљив је текст са полеђине ове карте:

"Духови 10-23. VI 1918,

Београд

Драги и мили сине, - жељо наша,

Буди нам жив и здрав. Ми ти пишемо већ небројено пута непосредно на твоју и г.Бранисављевићу карту и још никаква одговора ни од тебе ни од г.Пањевића. Шта нам радиш сине, јеси ли нам здрав и жив? Да ли си нас заборавио или на нас што наљутио. Ми очајавамо, мислимо дан и ноћ на тебе и бринемо што нам се толико времена не јављаш и ћутиш? Сваког дана очекујемо и надамо се твојој жељној карти, а карте до данас нема. Давно је био 16-29 децембар 1917 г. Ти можеш појмити сву нашу бригу и душевни терет са тешком нервозношћу, За нас твоје старе родитеље нема боље утехе него кад добијемо твоју карту и да си здрав и жив. Ми још живимо и желимо дан општег виђења. Сви смо здрави и поздрављамо те, љубимо и грлимо те небројено пута. Пиши. Мих.Накић"

Са стране: "Поздрави много и твоје другове тамо."

Наведеном до сада може се додати и навести текст писама наших ђака у Енглеској који је објављен у подлистку Ратног дневника бр.36 од 12.06.1916 под насловом: "Гласови из Енглеске":

"Племенити наши савезници поред свега осталог прихватили су и наш избегли школски подмладак, да у њиховим школама настави своје образовање.

У самој вароши Оксфорту – Енглеска – размештено је по разним школама 150 деце, све из наших крајева.

Један љубазан Енглеz (да му споменемо и име са пуним поштовањем) г. Артур Блексол (Arthur W. Blaxall) посетио је у Оксфорту нашу омладину и од ње донео масу писама за њихове родитеље, познанике и рођаке и та писма предао нашој војној пошти Бр.999, да их адресантима достави. Да би и остали знали на какав су пријем у Енглеској наишли наши малишани шта мисле, шта желе ми из тих њихових писама, ма да су сва од интереса, пуштамо само неколико онако како су их они написали. Чујмо их:

.... пише оцу из Оксфорта: "Ја сам у школи, учим енглески. Мени је врло добро. Не брини ништа. Живим грофовски. Добили смо одело, крагне, ја носим Но.89! Овде је била леди Пеџет, тражила да види скопљанске ђаке".

.... пише свом брату: "У Оксфорту је већ 30 дана; у заводу сам, имамо силне удобности како се само замислити може. Овде су највећи колежи где се васпитавају само деца из најинтелигентнијих кућа из Лондона. Одевени смо од пете до главе. Играмо овде главну улогу, идемо стално на часове. Учимо језик. Слободу употребљујемо на спорт где играмо фудбала; често идемо на чај по аристократским кућама".

.... пише свом брату: "да је приспео у Енглеску, у најбољој вароши се налази где има највише универзитета и гимназија. Ја сам најсрећнији од свих мојих другова што сам дошао у земљу где човек има да види и да се нечему научи. За мене не брините, јер имам сваку удобност. Имам засебну собу у соби свега од намештаја. За храну и не питај, то дају Енглези! Добио сам и лепо одело, чистог рубља, ципела, крагни, машини. Јуче нас посетила велика бароница леди Пеџет која је пре две недеље дошла из Србије, она је учинила велико добро, јер је штитила наше од непријатеља."

Наведена су само три писма од више колико је штампано у ратном дневнику. На крају коментар "R.P.R"-а:

Драга и уважена госпођа Пеџет, која је све Србе задужила својом неизмерном бригом да нам добра учини, која у вршењу самариџанске дужности према нашим рањеницима и невољницима, није умало била жртва пегавог тифуса од ког је Бог за учињена нам добра спасао – она и надаље указује сву своју бригу што тврде и наши мали Енглешчићи, спомињући је у својим писмима.

Госпођа Пеџет воли Србију. Она је наше нове крајеве заволела, она верује да је по њему српски живала и зато нека и за ове нове љубазности и од наше стране, као и г.г. наш конзул у Оксфорту и г. Артур Блексол приме нашу топлу захвалност." (Ратни дневник бр.36 од 12. јуна 1916)

Литература

1. Поповић Филиповић С., Српски потпорни фонд у Србији и са Србима у Првом светском рату и у послератном периоду, www.rastko.net,
2. Митровић А., Србија у Првом светском рату, СКЗ, коло LXXVII, књига 513, 1984,
3. Бојић Д., Српске избеглице у Првом светском рату (1914-1921), Завод за уџбенике, Београд, 2007,
4. Anonimus, Serbian Refugie Boys at George Herriot's school, www.edinburgh'swar.ed.ac.uk,
5. Ратни дневник бр.36 од 12. јуна 1916

Преглед издања Поште „Србија“ у периоду јун - август 2016.

Датум	Кат. број	Назив	Табак	тираж	КПД	МК
07. VI 2016.	685 686 687/688 Блок 21	XXXI Олимпијске игре – Рио де Жанеиро 23 дин – теквондо 70 дин – тенис Блок 50 дин и 170 дин – скок у даљ	3x3 (8+1) Блок 1x2	25 000 Блок 15 000	2	/
07. VI 2016.	689 690	150 год. од издавања прве поштанске марке у Србији 23 дин – новинска марка 23 дин – Кнез Михаило Обреновић III *ознака цртача: РБ (689 - 4. поље) и ЈВ (690 - 14. поље)	4x4 (16)	25 000	1	/
21. VI 2016.	691	125 год. од патента Теслиног трансформатора 70 дин – Никола Тесла	3x3 (8+1)	25 000	1	1
22. VIII 2016.	692 693 694 695 696 697 698 699 Карнет број 4	23. светски конгрес византолога у Београду 23 дин – Сава Први 23 дин – Иницијал „В“ 23 дин – Манастир Грачаница 23 дин – Цар Урош и краљ Вукашин 70 дин – Богородица Соколићка 70 дин – Богородица из Благовести 70 дин – Кивот Св. Стефана Дечанског 70 дин – Манастир Каленић	2x4 (8)	10 000	4	/

Преглед доплатних марака у периоду јун - август 2016.

Датум	Кат. број	Назив	Табак	Тираж	Период употребе
15. VI 2016.	71	За изградњу храма Св.Саве на Врачару	10x10 (100)	7 600 000	15. VI 2016.-31. VIII 2016.

Приредио Угљеша Стефановић

ХОТЕЛ СЛАВИЈА СУСРЕТ ФИЛАТЕЛИСТА И ДРУГИХ КОЛЕКЦИОНАРА

8/9. ОКТОБАР и 29/30. ОКТОБАР од 10 до 16 часова

филателија, антиквитети, нумизматика, уметничке слике,

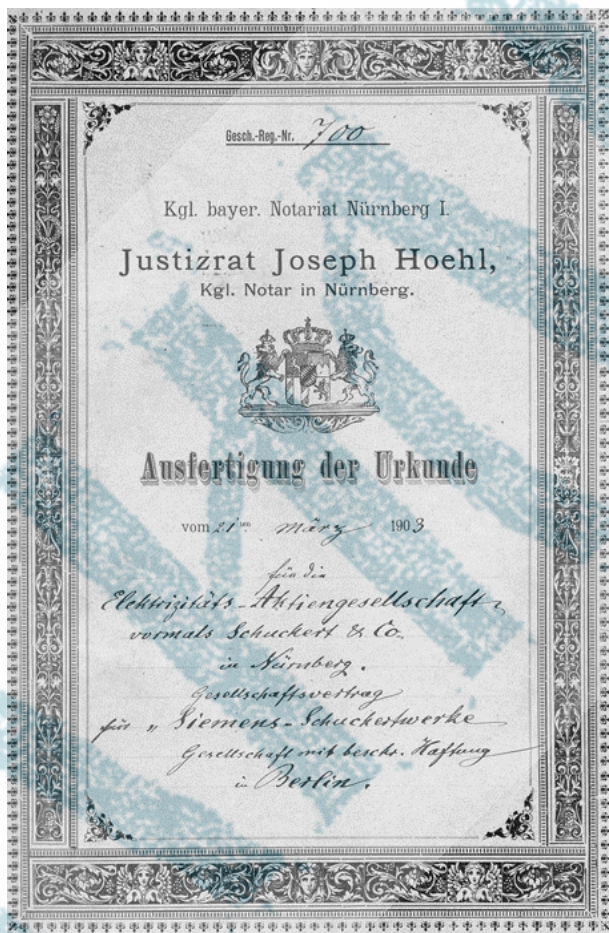
стари накит, стилски намештај

Проф. др Милан Радовановић

АКТИВНОСТ ФИРМЕ СИМЕНС У СРБИЈИ ТОКОМ ВЕЛИКОГ РАТА

Као што је познато, при уједињењу Одељења за јаке струје фирме Siemens&Halske са Elektrizitäts-Aktiengesellschaft, раније позната као Schuckert & Co. настала је 1.априла. 1903 године фирма Siemens-Schuckert-Werke GmbH, која је имала већински удео и у Siemens & Halske AG. Siemens-Schuckertwerke је била немачка фирма са фабрикама у Берлину, Ерлангену и Нирнбергу, која је 1. октобра 1966 основала SIEMENS AG. (Wikipedia).

Слика1. Документ из
1903 године

У монографији под насловом „Корак испред времена - 125 година Сименса у Србији“ налазе се два карактеристична поглавља (поред осталих): Друго поглавље – „Сименс и Србија до 1914 године“ и Треће поглавље - „Сименс и Србија 1918–1945. Општи оквир“. Уочљиво је да је

период Великог рата (1914-1918 година) остао необрађен. Не улазећи у разлоге оваквог прилаза приказаће се сведок - податак да је Сименс и у овом периоду био присутан у Србији. Бавећи се поштанском историјом Србије у Великом рату у периоду дужем од 10 година, па и аустро-угарском окупацијом Србије од краја 1915 па до краја рата, нађено је писмо, које је приказано на следећој слици.

Слика 2

Са гледишта поштанске историје, писмо је веома лепо и декоративно. У заглављу овог "комерцијалног" писма налази се јасно видљив двојезични натпис фирме Сименс па се неће посебно наводити. Писмо је упућено из Београда децембра 1916. или 1917. (нажалост, недовољно читљив датум) за аустријско представништво фирме Siemens-Schuckertwerke у Бечу и то за Одељење извоза ("Exportabteilung") и то препоручено (налепница R /K.u.K Etappenpostamt / Belgrad /650). Писмо је одговарајуће франкирано са 39 хелера (2x1+2x1+2x10+15) и поништено аустријским поштанским жигом Београда. Као и свако друго писмо и ово је цензурирано – уоквирени жиг „ZENSURIERT / K.u.K ZENSURSTELLE BELGRAD“, љубичасте боје. Са филателистичке стране посматрано, вредност писму повећају налепљене марке у четири боје („четворобојац“), па се може предпоставити да је то и намерно рађено за некога ко у Бечу скупља марке ("филателистичко писмо").

Укратко, приказано писмо са седиштем фирме Siemens-Schuckertwerke у Београду јасно указује на активности и у овом ратном периоду. С обзиром да је фирма била активна у Србији и пре 1914. године може се предпоставити да се бавила одржавањем њених постојећих изведених постројења, поправљањем уништених и/или изградњом нових. О томе, додатно, сведочи да је писмо упућено Одељењу за извоз у Бечу.

Аеродром у Панчеву отворен је за саобраћај 1923. године захваљујући француско-румунској авио-компанији која је тражила узлетиште на територији тадашње државе СХС, да би могли да стигну до Цариграда. Пошто је у Београду Бежанија још увек била мочварна, те нису могли да је брзо приведу намени, сами су нашли терен на Јабучком путу у Панчеву и добили одобрење од општине да бесплатно користе земљу. Али, када је 1927. отворена Бежанија, овај аеродром је затворен.

Историчарка уметности - конзерватор Драгана Ружић је крајем деведесетих година прикупила материјал о првом аеродрому у Југославији. Пре пет година објавила је и краћу публикацију о томе, да би је 2013. преточила у кратку историју о почетку комерцијалне авијације.

ДЕВЕДЕСТ ГОДИНА АЕРОДРОМА У ПАНЧЕВУ (1923-2013)

ОД СЛАВЕ ДО ЗАБОРАВА [2]

Драгана Ружић*

ВАЗДУШНА ПОШТА

Дана 16. априла 1923. авион компаније Франко-Румен је у редовном ваздушном саобраћају понео прву међународну ваздушну пошту из Краљевине СХС за Француску. Поштанске пошиљке које су тога дана отпремљене са аеродрома у Панчеву, поред уобичајеног обавезног поштанског жига, носиле су и нови, посебан жиг за авионску пошту коју је увела Поштанска управа Југославије, жиг округлог, малог пречника са представом силуете авиона. У прво време отправљана су само писма (обична, препоручена и хитна), дописнице, пословни папири, штампане ствари и робни огледи док су вредносне пошиљке и поштански пакети укључени у ваздушни саобраћај касније. Андра Милосављевић, један од уредника „Политике“ који је 16. априла 1923. путовао из Панчева за Париз авионом који је превозио прву званичну ваздушну пошту из Краљевине СХС и четири путника, описао је унутрашњост авиона који је у то доба као саобраћајно средство био прилично спор, неудобан и непоуздан: „Удобне плетене фотеље као седишта за путнике... Доста велики округли прозори - с обе стране по три - дају могућност путнику да лепо посматра око себе лево и десно. Позади кабине, с леве стране пилот, потпуно одвојен од путника, а поред њега још једно место за помоћног механичара а по потреби и за путника.“ Тог дана Милосављевић се рано ујутру упутио за Панчево надајући се да ће до увече стићи у Париз. Пошто је авион по реду летења требао да полети пре почетка рада царине и полиције, дошло је до кашњена у поласку тако да је након лета који је трајао два сата од Панчева до Будимпеште, авион стигао у Беч у подне где су путници, због изненадне

олује, морали да преноће. „Ако време дозволи, сутра ћемо наставити пут.“¹ Од Беча су наставили пут за Праг где је авион, због лошег времена, био принуђен да остане два дана. Из Прага је 20. априла полетео за Стразбур, а из Стразбура за Париз 21. априла, тако да је пут од Панчева до Париза трајао пет дана током којих је само дванаест и по сати проведено у летењу док је остало време утрошено на чекање да се временске прилике побољшају и ноћна задржавања, пошто авиони у то време нису летели ноћу. Иако је у поређењу с овим, путовање возом Симплон Оријент експрес било брже и комфорније, авионски саобраћај је у наредном периоду наставио да се развија.

Главна пошта у Београду почетком двадесетих година прошлог века
(из колекције Душка Јањића)

Централа за поштански саобраћај налазила се у пошти Београд 1-аероплански одељак, која је вршила прикупљање свих пошиљки за ваздушни пренос за целу државу и формирала непосредне писмоносне затворе којима су биле експедоване само потпуно плаћене пошиљке за Париз, Стразбур, Праг, Букурешт, Цариград, Беч, Будимпешту и Варшаву. Пошиљке је примала сваког дана до 22 часа. Пренос затвора за ваздушни саобраћај од поште Београд 1 до Савског пристаништа обављао се аутомобилима компаније Франко-Румен, а од пристаништа до Панчева моторним чамцима Компаније на авион који би следећег јутра полазио за

¹ Милан Ивановић, Припреме за увођење ваздушне поште у Југославији, 1921-1922. године у: *ПТТ Архив 20*, Београд 1976-77, 20-31

Француску, Чехословачку, Аустрију, Угарску, Пољску, Румунију и Турску. Пошиљке су биле упућиване ваздушном поштом до главних градова, а даље су биле отпремане копненим путем. Поштанска управа је гарантовала за све пошиљке које су се отправљале авионима осим у случају више силе (*force majeure*), али није гарантовала да ће ваздушна пошта ићи брже него редовна нити су пошиљаоци у случају кашњења авиона имали права на повраћај таксе коју су платили за ваздушни саобраћај. На сваку пошиљку пошта је лепила гумиране етикете плаве боје са црним словима: „Poste aérienne“. Уведен је у употребу посебни поштански жиг на француском језику: „Belgrade-poste aérienne“ којим су се поништавале поштанске марке налепљене на име посебне таксе за ваздушни превоз која је износила 50 посто више од износа редовне таксе предвиђене Међународном поштанском конвенцијом и која се наплаћивала у корист компаније Франко-Румен.²

21. април 1923. Дописна карта, једна од првих авио-пошиљки упућена из Београда за Праг. Доплата за ваздушну пошиљку (0.50 дин.) поништена црвеним жигом за ваздушну пошту са силуетом авиона.

April 21, 1923 Correspondence card, one of the first air shipment sent from Belgrade to Prague. Air surcharge (Din 0.50) cancelled with red postmark for air mail with a silhouette of an airplane.

² ПТТ Архив 20, Београд 1976-77, 20-31

Ваздушни саобраћај са Београдом.

Као што је познато наша је влада дала концесију авијатичком француско-румуноком друштву (Compagnie Franco-Roumaine) за ваздушну поштанску службу између Београда, Цариграда, Букурешта, Пеште, Прага, Брислава, Штрасбурга и Париза. Ових се дана на основу те дозволе Министарског Савета ради нарочити правилник за ову врсту поштыљака. Како нису још добивене неке мање појединости из Букурешта, то правилник ишће могао бити до данас потписан од стране министра, али смо ми ипак у могућности истаћи овде главније одредбе овога правилника.

Аероплани ће саобраћати између Београда и поменутих центара три пута недељно. Поред писاما, која ће се у прво време искључиво примати и чија тежина не сме прелазити 100 грама, сваки аероплан моћи ће да прими и по пет путника. Сва писма, која треба да буду отправљена овим поштанским путем, предаваће се Главној Пошти, која ће омет помоћу два моторна чамца одржавати везу са Бироом, који ће се налазити у Панчеву јер је тамо одређено место за аеродром. (Терен за аеродром уступио је Министарство Војно и Морнарице.) — Такса за писма биће као и обично за иностранство, а поред тога плаћаће се у нарочитим таксеним маркама по 50 од сто за рачун друштва. Поред ове награде од 50 од сто нормалне таксе, друштво ужива субвенцију од стране државе у два милиона динара годишње.

Са своје стране друштво је дало потребне гаранције за накнаду сваке штете која не би била произведена непредвиђеним несрећним случајем.

Аероплани ће почети саобраћати од сутра, али не службено. Прва поштанска поштыљка треба да буде отправљена 14 априла, јер ће од тада отпочети стални саобраћај.

Политика, 31. март 1923.

Године 1924. авионска карта од Београда до Будимпеште коштала је 150 француских франака а лет је трајао један сат и 40 минута тако да су представници Компаније били задовољни јер је број путника у 1924. години порастао за сто одсто у односу на претходну годину. У 1923. години увоз и извоз робе авионима у Краљевини није био велики зато што у Панчеву није постојала царинарница. Главна Дирекција царина је 1924. отворила царинарницу другог реда у Панчеву која је на аеродрому била представљена с једним цариником који је дочекивао и испраћао путнике и потребним бројем финансијских службеника који су вршили царински преглед приликом приспећа и одласка авиона и преглед путника и робе која се транспортује авионима. Циљ је био да се на овај начин искључи свако кријумчарење ваздушним саобраћајним путем на штету државе. Ово је утицало на трговце и промет, па је у току 1924. увоз и извоз, у поређењу са оним из 1923, порастао а роба донета авионом је могла да се истог дана царини у Панчеву и пренеси у Београд ради предаје адресантима. Ова

олакшица у царинењу учинила је много за клијентелу, тако да је Компанија свакодневно била затрпана многобројним пакетима скупоцене робе. За ову сврху у 1924. је постављен чиновник који је преносио робу из Панчева у Београд и натраг. У марту 1923. Компанија је превезла 37 кг робе, у априлу 70 кг, у мају 252 кг, у јуну 140 кг, У марту 1924. Компанија је

превезла 1177 кг робе, у априлу 1029 кг, у мају 1147 кг, у јуну 125 кг робе. Већина пакета који су били послати уз повуку са неплаћеним транспортом, били су подигнути од стране клијената. Што се тиче робе извезене из земље, била је незнатна зато што је Краљевина СХС била пољопривредна земља и није било готово ниједног артикла који би могао поднети тарифе транспорта ваздухом. Са становишта интереса Компаније пренос поштанских затвора са писмима током 1923. и 1924. није био задовољавајући. „Чудновато је да се публика не служи авионском поштом за писма, када се за незнатно повећање таксе, може отправити писмо авионом за све европске центре. Овде је, мислимо, разлог необавештеност публике“.

По окончању зимског периода, дана 12. марта 1924. обновљен је ваздушни саобраћај из Париза преко Панчева до Букурешта. Први авион који је долетео из Париза са путницима донео је у мањој количини луксузне париске робе за Београђане, онолико колико је авион могао да понесе. Вредност робе је износила близу пола милиона динара за коју је само царина износила 50 хиљада динара.

(у следећем броју "Ноћни летови")

*историчар уметности – конзерватор
у Заводу за заштиту споменика културе Панчево

EUROPEAN STAMP EXHIBITION

FINLANDIA
2017

TAMPERE 24.–28.5.

Војислав Беговић

ПОШТА ПРИПАДНИКА ЈНА - УНЕФ У ЕГИПТУ нови прилози

Ове године навршава се шест деценија од доласка у Египат првог југословенског контингента у саставу мировних снага Уједињених нација (УНЕФ). Године 1956, непосредно након Суецке кризе и арапско-израелског сукоба у појасу Газе, Уједињене нације су формирале снаге за хитне интервенције и послале их у Египат у мировну мисију. Југословенски војници остали су до повлачења УНЕФ, јуна 1967. године. У периоду новембар 1956 – јуни 1967 извршене су 22 смене којима је обухваћено 14.265 припадника ЈНА. Смене су вршене сваких шест месеци па је број писама упућен у домовину невелик. У обухвату овог рада су писма послата из Египта у Југославију током мисије УНЕФ I.

Формирање и одлазак Одрета у Египат

Пошто је Савет безбедности УН донео одлуку о формирању мировних снага за надзирање повлачења англо – француских и израелских војних снага и контролу демаркационе линије између зараћених страна, Југославија је понудила учешће својих мировних снага у тој операцији, што је прихваћено. Сем југословенског контингента, прихваћени су и војни контингенти Канаде, Индије, Бразила, Данске, Шведске, Финске, Колумбије и Индонезије.

Одлука о упућивању југословенских војних снага у Египат донета је после консултација југословенских државних органа са египатским званичним представницима. Египатско државно руководство је врло радо прихватило југословенско ангажовање у тој мировној операцији. На тај начин, југословенске војне снаге су први пут ангажоване на задацима који се нису тицали директне заштите југословенских граница, а задаци су извршавани ван југословенске територије.

Претходница Одрета, формирана у Београду, авионима Југословенског ратног ваздухопловства је стигла у Абу Сувеир 17. новембра 1956. године.

После изузетно брзог формирања, јединице Одрета су из сабирног центра у Загребу пребачене возом у Шибеник одакле су 24. новембра бродовима отпловиле за Порт Саид.

По обављеном искрцавању које је почело 30. новембра 1956. Одред је смештен у логор у Ел Балаху, у зони Суецког канала где је стигао 3. децембра.

Четири фазе деловања Мировних снага УН у Египту

Прва фаза: Област Суецког канала (новембар-децембар 1956).

Сређином новембра 1956. године УНЕФ је постао оперативан. Успостављено је примирје и отпочело његово одржавање. Англо-француске снаге су држале подручје Порт Саида, укључујући и Порт Фуад у северном делу Суецког канала. Израелске снаге биле су распоређене источно од канала на 10 километара од њега. Генерални секретар активно преговара са трима владама тражећи хитно повлачење војних са египатске територије.

Друга фаза: Синајско полуострво (децембар 1956 - март 1957).

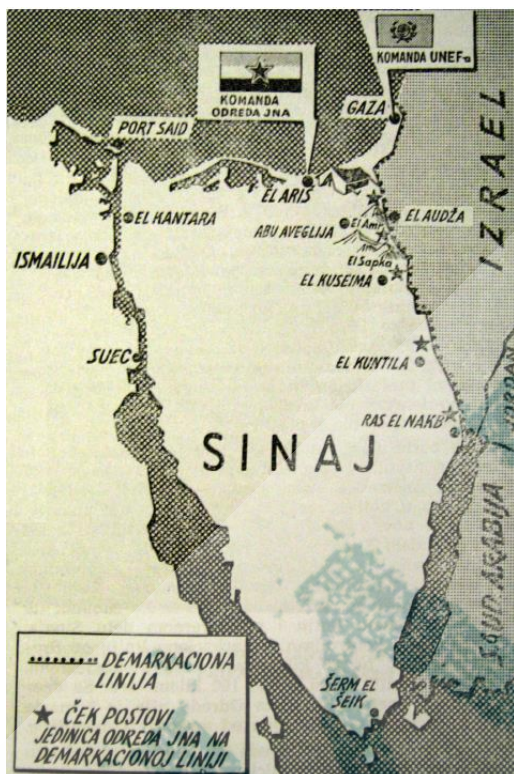
После повлачења англо-француских снага, УНЕФ концентрише своје напоре на одржавање примирја између египатских и израелских снага и на организовање израелског повлачења са египатске територије. Израелске снаге повукле су се са Синајског полуострва, са изузетком Газе и Шарм ел Шеика, у три фазе: 3. децембар 1956, 7. и 8. јануара 1957. и од 15. до 22. јануара 1957.

Трећа фаза: Појас Газе и Шарм ел-Шеик (март 1957). Након 22. јануара 1957. године, Израел се задржао у последња два окупирана подручја. Повукао се из Појаса Газе одржана је 6. и 7. марта 1957. године, а из Шарм ел Шеика 8. до 12. марта.

Четврта - завршна фаза: распоред дуж граница (март 1957-мај 1967). Након завршетка повлачење свих страних снага са египатске територије, главни циљ УНЕФ био је да надгледа прекид непријатељстава између Египта и Израела. Његове основне функције биле су да делује као неформална тампон између египатских и израелских снага дуж линије разграничења и међународне границе, како би се избегли инциденти, спречио илегални прелазак линије од стране цивила с обе стране у било које сврхе, и да посматра и извештава о свим кршењима граничне линије било на копну, мору или у ваздуху.

1956. Пристизање
снага UNEF
1956. The arrival of
UNEF forces

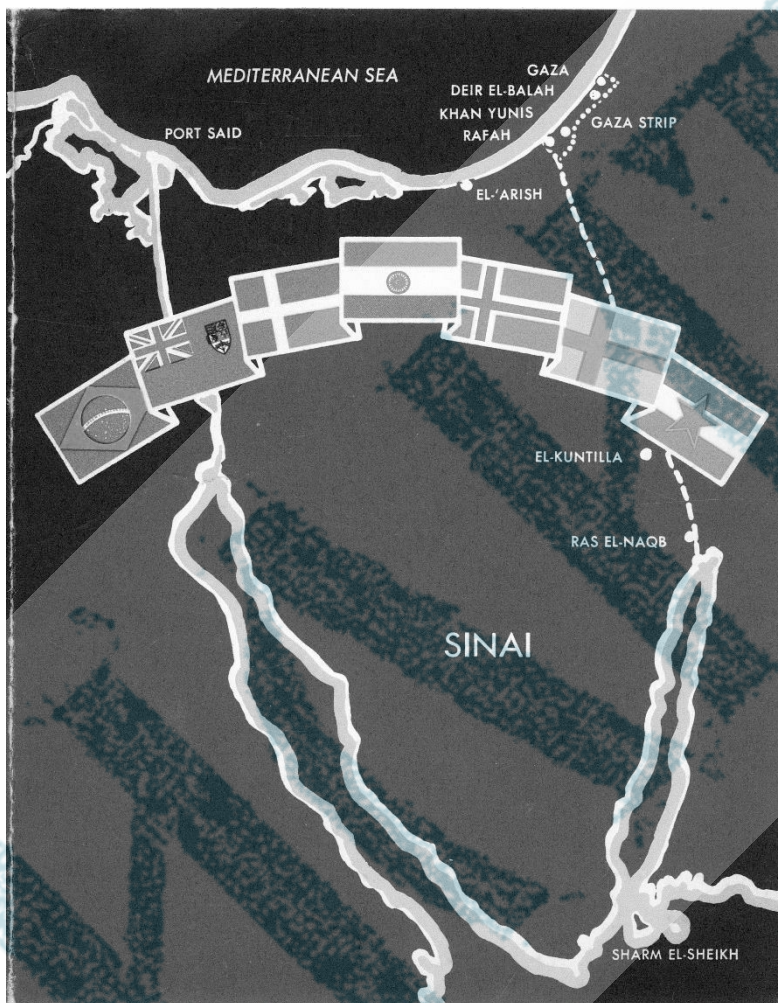

Сл. 1 1957. Контролни пунктови јединица одреда ЈНА на линији раздвајања: Абу Евеглиа, Ел Кусеима, Ел Кунтила и Рас Ел Накб. Команда Одрода била је у Ел Аришу, а војнички логори у Ел Амру и Ел Сабхи.

Седамдесетих година прошлог века, материјал из поштанског саобраћаја припадника ЈНА у Египту (на Синају) колекциониран је и био врло популаран. Наишле су деведесете када је потпуно занемарен и пао у заборав. Скоро једанаест година дуг период ангажовања наших војника у првој мировној мисији Уједињених нација (1956-1967), у Египту и Јемenu, поштанско-историјски је недовољно истражен, систематизован и приказиван као филателистичка збирка. Циљ нам је да новим прилозима о војној пошти Југословенског одреда на Синају обновимо и подстакнемо интересовање за ову тему.

Часопис "Филателиста", у броју 3-4 за 1959. годину, први објављује кратак чланак др Бранислава Новаковића "Пошта одреда ЈНА – УНЕФ у Египту" чиме отвара ново филателистичко поглавље југословенске војно-поштанске историје. По обиму и разноликости материјала скромно, јер једва да су прошле две године од упућивања прве групе војника у југословенски одред при мировним снагама (УНЕФ) у Египту (на Синају). Тамо ће у 22 шестомесечне смене југословенски војници остати све до маја 1967. године.

"ПТТ Архив" у броју 17 за 1971/72 годину доноси опсежан филателистички приказ Милана К. Ивановића "Војна пошта Југословенског одреда при снагама Уједињених нација (УНЕФ)".

1963. Seasons Greetings from
United Nations Emergency Force, Gaza Strip

Овај рад заснива се на истраживању поштански употребљених писама која сам прикупио од краја седамдесетих до данас, веблоговима који историјски третирају ову тему и чланцима, које овде цитирам.

Од зиме 1956. УНЕФ (УН-снаге за хитне интервенције) састављене од војника из десет земаља почеле су са контролом египатско-израелске демаркационе линије и обезбеђивањем примирја дуж међународне границе на Синајском полуострву. Југословенски и канадски континенти покривали су ову међународну границу, попуном фиксних пустињских испостава.

Већ 14. новембра 1956. образована је претходница, која је ноћу између 15. и 16. новембра авионима Ратног ваздухопловства пребачена преко Атине у Абу Сувеир, код Исмаилије, где се налазила база УНЕФ-а.

Из шибенске луке бродовима "Триглав", "Челик" и "Партизанка", одред је кренуо 24. новембра 1956. у Египат. После пет дана, стигао је у луку Порт Саид, а 3. децембра 1956 утврдио се у свој прави логор, Ел Балах на Суецком каналу.

Брод Партизанка

Одмах по уласку у Ел Ариш, одред је формирао свој логор, удаљен неколико километара од града и почео са контролом демаркационе линије од Средоземног мора до 20 километара од Ел Кусеима, што је у ваздушној линији износило више од 100 километара. С другим јединицама УНЕФ-а, једна чета одреда ЈНА је ушла у Газу 7. марта 1957. године.

Најважнији задатак одреда био је да запоседне демаркациону линију на централном и северном делу Синаја. Поред осматрања, припадници одреда су патролирали дуж демаркационе линије и постављали заседе, а јединице одреда би се на овим задацима смењивале сваких шест месеци. Одред је био задужен за спречавање контакта египатске и израелске војске.

(наставиће се)

Сусрет филателиста у Новом Саду

Друштво новосадских филателиста организује сусрет филателиста и других колекционара у суботу, 8. октобра 2016. у Основној школи "Ђорђе Натошевић" (ул. Максима Горког 54, Нови Сад) у времену од 9-15 часова.

TABLE OF CONTENTS

EDITORIAL	3
CUSTODIA HONESTA IN EX-YU COUNTRIES BEING PART OF AUSTRO-HUNGARY – Miodrag Vuković	5
<i>In this short article author points out to existence of Custodia honesta in ex-YU countries being part of former Austro-Hungarian Empire. He also presents post card proving that, at least in Bosnia and Herzegovina during the WW I, detainees' correspondence was censored and marked with special cachets indicating their status and verifying that letter may be forwarded. He also states that during the Austro-Hungarian occupation of Serbia prominent Serbs were sometimes detained in military prisons under similar arrangements until a decision on whether they will be sent to a concentration camp or not.</i>	
FROM THE POSTAL HISTORY OF LEGALIZED CHETNIK UNITS - Dr. Herman Dic	7
WWI POW-MAIL [13] – Vojislav Begovic	16
INTRODUCING POSTAGE STAMPS IN SERBIA IN 1866 [2] - Miodrag Vukovic	25
POSTAL TRAFFIC OVER THE AIRFIELD BOROVO – Ivan Tangl	28
<i>The article deals with postal traffic over the airfield Borovo in the mid 1930's organized by the airline company „Društvo za vazdušni saobraćaj AD – Aeroput“ based in Belgrade. Regular flights were organized between Spring and Autumn during 1935-1939. Special feature is the picture postcard marking the promotional flight as early as July 7 th 1934, carrying provisional dated company framed cachet in carmine-red colour that can be considered as very rare. Some aspects of the use of regular dated postmarks Borovo (n) were also treated.</i>	
ECONOMIC ACTIITY [3] – Mladen Vilfan	33
CORRESPONDENCE FROM CORFU TO SWITZERLAND WAS SOMETIMES ROUTED VIA TARANTO – Miodrag Vuković	43
<i>Referring to a registered letter from the collection of prominent German philatelist Dr. Hermann Dietz, article deals with possibility that, in addition to Brindisi and Rome, Serbian delegation in Taranto (important Italian port for supplies arriving from England) sometimes also performed limited postal service. The author reviews role played by Serbian delegation in Taranto and possible mail routes from Corfu to Taranto and from Taranto to Switzerland.</i>	
SERBIAN RELIEF FUND - HELP TO THE SERBIAN CHILDREN - ORPHANS IN THE UK – prof. dr. Milan Radovanovic	47
<i>In addition to very well known activities of Serbian Relief Fund in Serbia during the first two years of the Great War (five hospitals) little is known about its activities on assistance to Serbian children – refugees. About 300 Serbian children were located in the UK, where they were provided with an education and training. Very rare mail of these children and their parents is the subject of this paper.</i>	
NEW SERBIA STAMPS JUNE 2016 – AUGUST 2016	56
THE ACTIVITY OF SIEMENS COMPANY IN SERBIA DURING WWI – prof. dr. Milan Radovanovic	57

AIRPORT IN PANČEVO (1923-2013) [2] - Dragana Ruzic

59

The history of commercial aviation in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes began in 1922, when a French-Roumanian company for air transport CFRNA (Compagnie Franco-Roumaine de Navigation Aérienne) known as Franco- Roumaine, the first operative transcontinental air line in the world, submitted a request to the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes for approval of landings on their air-route from Paris to Bucharest and Constantinople. The planes transported paying passengers and carried airmail. On March 25th 1923, the first plane with passengers Bleriot SPAD C.46, landed at the Pančevo airport. It was the first international flight of a regular long distance route in the Kingdom: Paris – Strasburg (Neuhof) – Prague (Kbely) – Vienna (Aspern)–Budapest

LETTERS SENT FROM EGYPT TO YUGOSLAVIA DURING THE MISSION UNEF I - NEW CONTRIBUTIONS – Vojislav Begović

64

This year marks the six decades since his arrival in Egypt, the first Yugoslav contingent in the peacekeeping force of the United Nations (UNEF). In 1956, immediately after the Suez crisis and the Arab-Israeli conflict in the Gaza Strip, the United Nations formed a power emergency and sent them to Egypt in a peacekeeping mission. Yugoslav troops remained until the withdrawal of UNEF, June 1967. In the period November 1956 - June 1967 were made 22 rotations which included 14,265 members of the JNA. The dismissals were carried out every six months and the number of letters sent to his homeland rather small. The scope of this work are letters sent from Egypt to Yugoslavia during the mission UNEF I.

ArGe Jugoslawien & Nf e.V. im BDPH
Die Balkanspezialisten & Posthistoriker inkl. Besetzungsausgaben

Удружење ArGe Jugoslawien обухвата филателију и поштанску историју свих претходних и садашњих држава на простору бивше Југославије. Осим подручја Краљевине и Републике Југославије, заступљена су и подручја аустријске и мађарске поште на поменутом простору, окупација за време Другог светског рата, окупација Босне и Херцеговине, партизанска пошта...

Часопис Südost-Philatelie излази три пута годишње.

Постаните члан и придружите нам се!

председник: др Јан Улрих Клаус,
email: mail@janclauss.eu

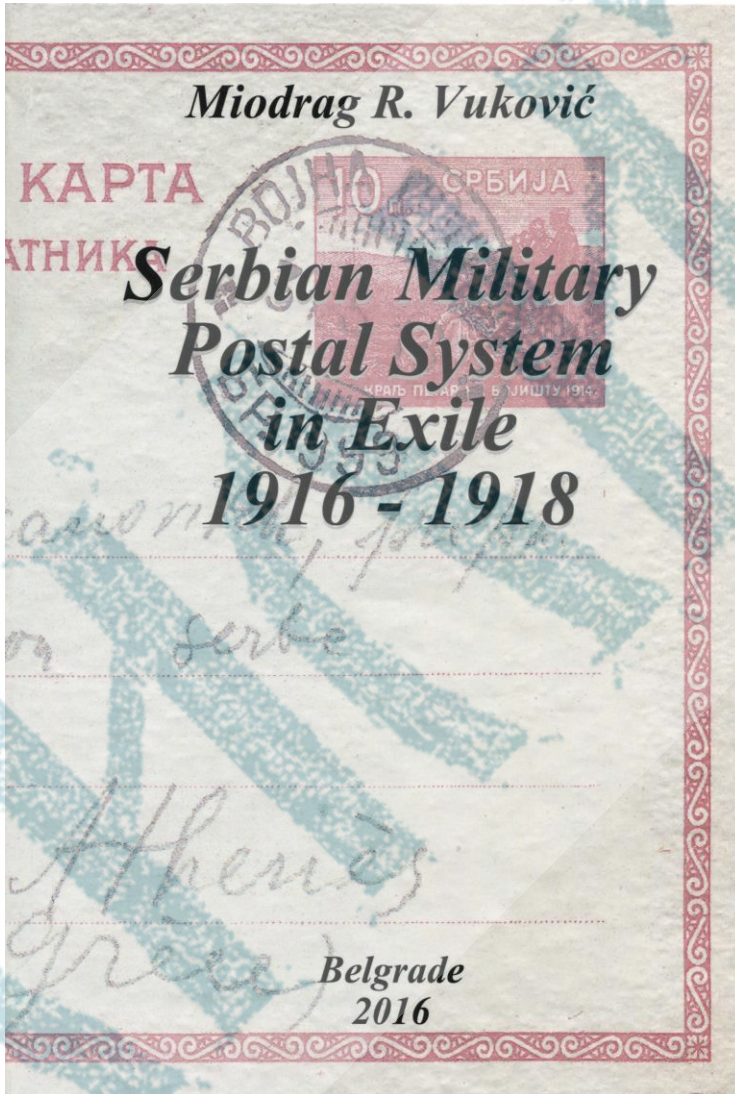
заменик председника: Владимир Милић (контакт особа за Србију):
email: vladimir.milich@gmail.com

www.arge-jugoslawien.de

Miodrag R. Vuković

Serbian Military Postal System in Exile 1916 – 1918

Belgrade 2016

Издање на енглеском језику, тврди повез, 224 стране
Формат: 160 x 240 mm
Штампа: пун колор на фином премазном папиру

Цена: 3000 динара

Књигу је могуће купити у клубу филателиста у Београду
или је поручити путем и-мејл адресе: filatelisticki.glasnik@gmail.com

NOUS GRANDS AMIS DES OFFICIERS
SOLDATS SERBES
1re DIVISION BIZERT 16^e COMMANDANT
EN RESERVE COLONEL MILOUTINOVITCH